

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной
декабриин 21-нээ
гарана

Бүгэдэ
арадай
газета

1996
ЯНВАРИЙН
18
Убэлэй дунда шара
хулгана
харын 28
ЧЕТВЕРГ
гарагай 5
№11 (19351)
Газетын сэн
хэлсээтэ.

Буряад Республикын Правительства

ШИИДХЭБЭРИНҮҮДЫЕ ДҮҮРГЭЛГЭДЭ —

ШАНГА ЭРИЛТЭ

Буряад Республикын
Правительствын ээлжээтэ
заседани боложо үнгэрбэ. Тус
заседаниие буряад
Республикын Президент -
правительствын Түрүүлэгшэ
Л.В.ПОТАПОВ хүтэлбэрилөө.

"1996 ОНДО ҮХИБҮҮД БОЛОН
ХУУЛИЙН НАНА ГҮЙСӨӨГҮЙШҮҮЛЭЙ
ЗУНАЙ АМАРАЛТА БА ТЭДЭНИИЕ
ЭЛҮҮРЖҮҮЛГЫН ХҮДЭЛМЭРИ
ЭМХИДХЭХЭ ТУХАЙ" асуудалаар
республикын хүн зоние
социальна талаар хамгаалгын
министр С.Г.Ефимов түрүүлэн
элдхэбэ.

1995 ондо, 1994 онойхитой
сасуулбал, үхибүүд болон
хуулийн наһа гүйсөөгүйшүүлэй
зунай амаралта хүдэлмэри
хайнаар эмхидхэгдэһэн байгаа
гээд Правительствын заседани
дээрэ тэмдэглэгдээ.

Жэшээлхэдэ, үнгэрэгшэ жэлдэ,
1994 онтой сасуулбал, 4,8 дахин
олон үншэн хэнзэ, олон
үхибүүтэй гэр бүлэнүүдэй
багашуул, 5 дахин олон инвалид-
үхибүүд зунай амаралтада
хабаадуулагдаһан байгаа.
Бүхыдөө 63555 үхибүүд зундаа
амараа гэхэ гү, али
элүүржүүлгын лагерьнуудта
абажа гараа. Байгша оной зунай
амаралтада 64 мянган үхибүүд
хабаадуулагдажа, 3 миллиард 300
миллион түхэриг мүнгэн
гаргашалагдахаар хараалагдаба.

Үхибүүдэй зунай амаралтада
олон министерствэнүүд, албан
зургаанууд, промышленна болон
хүдөө ажахын предприятинууд

хабаадуулагдаха юм. Ушар
тиимэхэ 1996 ондо үхибүүдэй
зунай амаралта үнгэрэгхэ талаар
тодорхой хэмжээ
ябуулануудые Правительство
хараалба. Тус хэмжээ
ябууланууд соо республикын
бүхыминистерствэнүүдэй болон
албан зургаанууд нютагай
өөһэдэгдөө хүтэлбэрилгын
зургаанууд үхибүүдэй зунай
амаралтада хайнаар бэлдэхын
тула ямар юумэ хэхэ ёһотойб
гэжэ заагдаба. Тус асуудал
зүбшэн хэлсэлгэдэ республикын
финансын министр
Г.В.Шлыкова, республикын
эрдэм туралсалай, дээдэ
хургуулинуудай болон эрдэмэй
эмхи зургаануудай министр
С.Д.Намсараев, Буряад
Республикын пенсионно жасын
түрүүлэгшэ П.Д.Улаханов,
республикын ажалай болон хүн
зониее ажалаар хангалгын
министр И.М.Пытин болон
бусад үгэ хэлэһэн байна.

Удаань "Эрьесын мүнгэ
зөөриие ехэ болгохын тула
предприятиин мүнгэнэй нөөсье
байгуулха тухай", асуудал
заседани дээрэ хаража
үзэгдэбэ. Тус асуудалаар
республикын экономикын
министрэй уялгануудые
дүүргэгшэ А.И.Мельник элдхээ.

Юрэнхыдөө промышленна
предприятинууд продукция ехээр
үйлэдбэрилэн гаргадаг болохын
тула мүнгэ зөөритэй байха
ёһотой юм бээ. Гэбэшье олонхи

предприятинууд мүнгэ зөөригүи
дээрэһээ үйлэдбэриее хүгжөөхэ,
хэндэшье, хаанашье мүнгэ түлэхэ
аргагүй болоод байна ха юм.
Тиимэхэ Правительствоын
зүгһөө даб дээрэ мүнгэ зөөри
үгөөд, үйлэдбэриие хүгжөөхэ
арга олдохо гэжэ багсаагдана.

Правительствын заседани
дээрэ тус асуудал хаража үзэхэ
үедэ, предприятинуудай эрьесын
мүнгэ бии болгохо асуудал
бэлэхэнээр шиидхэгдэхэ
асуудал бэшэ гэжэ элирбэ. Үгэ
хэлэгшэд - республикын
финансын министр
Г.В.Шлыкова, промышленность
болон транспортын министр
В.В.Переляев, республикын
Правительствын Түрүүлэгшын
орлогшо А.Н.Жильцов,
республикын налогой
инспекциин начальник
С.Ц.Цыреторов болон бусад
өөһэдэгдөө ханамжануудые
элирхэйлхэдэ, тус асуудалые
үшөөл хайнаар, бүхы талаһаань
хаража үзэхэ хэрэгтэй гэжэ
тэмдэглэбэ. Правительствын
Түрүүлэгшэ Л.В.Потапов энэ
асуудалаар үгэ хэлэхэдэ, "бүхы
юумые уридшалан тоолон
тодорхойлжо, зүб шиидхэбэри
абаха ёһотойбди", - гэжэ
онсолбо.

"Эрьесын мүнгэ зөөриие ехэ
болгохын тула предприятиин
мүнгэнэй нөөсье байгуулха
тухай" Буряад Республикын
Хуулийн проектые Арадай
Хуралай сессидэ Правительство
дурадханые хараална.

Тэрэнэй һүүлээр "Сүхын
арһанай заводой ажалыбуулгые
һэргээн хүгжөөхэ тухай"
асуудал заседани дээрэ хаража
үзэгдөө. Тус заводой директор
И.А. Богданов элдхэбэ. "Даб
дээрэ нэгэ миллиардһаа дээшэ
түхэриг мүнгэн хэрэгтэй", - гэжэ
тэрэ хэлэбэ.

Буряад Республика доторхи
үхэр малай, хонидой арһан
хайнаар, зүбөөр
хэрэглэгдэнэгүй.
Республикымнай олзын хэрэг
эрхилэгшэд үнгэрэгшэ жэлэй 9

харын туршада 50 мянган арһа
хилын саана худалдажа, олзо
олобо. Эдэ болон бусад
шалтаганһаа уламжалан, тус
заводой хүдэлмэриие һэргээн
хүгжөөхэ шухала байна.
Гэбэшье тус асуудалаар олон
хүн үгэ хэлэбэшье, ондо ондоо
ханамжатай байгаа. Ушар
тиимэхэ хүдэлмэрилгын бүлэг
байгуулжа, тус асуудал дахинаа
хаража үзэхэ гэхэн шиидхэбэри
абтаа.

"Баргажанай болон
Хурамхаанай районуудай
экономикые гүрэнэй зүгһөө
дэмжэхэ тухай" Буряад
Республикын Правительствын
1994 оной октябриин 17-до
баталагдан абтаһан тогтоолой
хангалтаггүйгөөр дүүргэгдэһэн
тухай асуудалые зүбшэн хэлсээ.
Баргажанай болон Хурамхаанай
районуудай өөһэдэгдөө
хүтэлбэрилгын гулваанар, хэдэн
министрнүүд тус асуудалаар үгэ
хэлээ. Хурамхаанда больницын
комплекс бариха, харгынудые
заһабарилха, фермернүүдые
нүүлгэхэдэ тулалха гэхэ мэтэ
тогтоол соохи пунктнууд
дүүргэгдэнгүй үлөө гэжэ зүбшэн
хэлсэлгэһээ элирбэ.

Тус асуудал удаан саг соо
зүбшэн хэлсэгдээгүй.

Президент - Правительствын
Түрүүлэгшэ Л.В.Потапов
тобшолол хэхэдэ, иигэжэ
хэлэбэ: "Правительствын абһан
шиидхэбэринүүдые дүүргэлгэдэ
шанга эрилтэ табиха ёһотойбди".
1994 оной октябриин 17-до
абтаһан тогтоол бэлдэһэн,
тогтоол дүүргэхын түлөө
харюусалгатай хүнүүд тухай
асуудалаар тусхай заседани
үнгэрэгхэ хэрэгтэй. Энэниие
зүбшэхэбди".

"Буряад Республикын хилэ
дээрэхи заставаануудтай
районууд болон хотонуудай
холбооо хайжаруулха тухай"
асуудалаар Забайкалийн хилын
харуулай округой
командалагшын орлогшо
генерал-майор В.И.Городинский
элдхэбэ. Тус асуудалаар зохихо
тогтоол баталагдан абтаа.

С. ОЧИРОВ.

ТАТЬЯНА ТАРАСОВА Буряадай хүдөө ажахын техникум
дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр Прибайкалийн районой "Зырянский" совхоздо
агрономоор хүдэлхээс эрээ һэн. Залуу басаган эндэ хүдэлжэ эхилхэдэ,
газар таряалангай үрэгжэл хайжаруулхын тула яһала оролдолог гаргаа.
Уданшьегүй яһала үндэр ургаса хуряжа захалһан юм.

Эндэ ажаллажа байха үедөө Татьяна Александр хубүүнтэй танилсажа,
гэр бүлэ болоо һэн. Александр Иванович хамтын предприятида
механизатораар ажалладаг. Тэдэ гурбан үхибүүдтэй: Володинь -
долоодохи, Олинь дүрбэдэхи класста хурана. Одхон Валя басаганиинь
дүрбэтэй болонхой.

Мүнөө Татьяна Петровна Тарасова "Зырянский" гэжэ хамтын
предприятиин агрономоор хүдэлнэ. Тэрэнэй хүтэлбэри доро
механизаторнууд, таряашад энэ жэлэй хабарай тарилгада онһон
техникээ, трактор, машинуудыа, үрэнэ хүрэнгээс бэлдэжэ байна.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Т. П. Тарасова.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

БОГОНИ МУРНУУДЭЭР

Гоёолтын үнгэтэ
плиткэнүүдые болон барилгада
шухала хэрэгтэй холисо
(раствор) бүтээн гаргалгада
республикын Правительство
урһааламжын мүнгэнэй
нөөсөө 2,8 миллион доллар
(12,5 миллиард түхэриг)
таһалжа үгэхэ болобо. Эдэ
проектнүүдые бөөлүүлхын тула
туд бүридэнь түрүүшээр хоёр
миллиард түхэриг үгтэхэ. Бусад
мүнгэнинь хэлсэһэнэй туримаар
эльгээгдэхэ.

Россин түбэй банкын
хадагаламжаһаа мүнгэ
эльгээлгын хизаарлагдаһан
ушарһаа эрхэтэдэй
нөөсэлэлгын, пенсийн
түлбэринүүдые үгэхэдэ хүшэр
болоһон ушарһаа Буряад
ороной дэбисхэр дээрэ энэ
жэлэй эхинһээ имагтал кассын
шинаар тоосоон хэгдэхэ
ёһотой гэжэ республикын
Президент Зарлиг гаргаба.

Энэ Зарлиг эбдэһэн хүн бүхэн
түлэхэ ёһотой ялынгаа 45
процентые банкда оруулха
ёһотой. Жэшэнь,
наймаалагшын худалдан
абагшаһаа абһан
мүнгэнэйнгөө заримыншье
кассын аппаратта
сохюулангүй худалдабаль,
мүн хэмжэһэнһээ ехэ мүнгэ
кассада даража байгаа хаань,
яла түлүүлхэ ёһотой.

Республикымнай
Правительствын тогтоолдо
үндэһэлэн Эхэ ороноо
хамгаалагшатай дурасхаалай
дэбтэрые хэблэдэ бэлдэхэ
хүдэлмэри мүнөөшье
үргэлжэлхөөр.
Республикымнай сэрэгэй
комиссарнат, аюулгүйе сахиха
федеральна албанай Буряад
Республикын управлени, Дотоодын
хэрэгүүдэй
министерство, Архивуудай
хэрэгүүдэй талаар комитет
болон энэ хэрэгтэ хабаатай
бүхы эмхи зургаанууд
Финляндийн дайнһаа эхилээд
бусадшье зэбсэгтэ
зүришэлдөөнүүдтэ наһа
бараһан, хураггүй үгы болоһон
Россин эрхэтэдэ тухай
мэдээнүүдые 1996-1997 онуудай
туршада редакциин комиссида
үгэхөөр уялгалагдана.

Ямар нэгэн ушараар
дурасхаалай дэбтэртэ ороодүй
сэрэгшэд тухай
материалуудые шэнжэлэлгэ,
суглуулга үргэлжэлхөөр.

1992-1995 онуудта сэрэгэй
албанһаа табигдаһан алба
хаагшадта гэр байра барихыень
(худалдан абахыень)
федеральна бюджетһээ манай
республика эльгээгдэһэн
мүнгэнэй хэр зүб
гаргашалагдаһые шалгаха
комисси республикымнай
Правительство эмхидхэбэ.

Президентын хиналтын
управлениин начальнигтай
орлогшо Г. Ж. Цыбикмитова
комиссийн түрүүлэгшээр
томилогдоо.

Буряад Республикын
Президентын
болон Правительствын
хэблэлэй албан.

ДЭЛГҮҮР: АЖАМИДАРХА АРГА БЭДЭРХЭ

“ГАРАЙ ХҮДЭЛХЭДЭ - АМАН ХҮДЭЛХЭ”

Нэн түрүүн хүнүүдэй этигэл найдалаа эсэслэн алдаагүй, урма зориггоо дан ехээр мохоогүй, заахашье урагшаа эрмэлзэлтэй байгаа хаань, хэды хүндэ сагташье ажал хэрэг яхала ябжал байха гэжэ нананаб.

Тиимэһээ мүнөө хүдөөгэй ямаршье ажахыда бүхы хүдэлмэрийн урагшаа ябаса, үйлдбэрийн заа-зууханшье үрэ дүнгүүд гол түлэб хүнүүдэйл дааһан ажалаа үдэр бурил хэжэ байһанһаань сүм дуудыдана. Салин түлөөһэ муртэй түлэнэгүйт, ажалдамнай хэрэгтэй али бүхы юумээр ханганагүйт гээд тэдэнэй хүдэлмэриэ хаяжархёод байгаа хаань, бидэ, хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд, юу хэжэ шадахабиди?

Энээн дээрэһээ манай Борьёогой совхоз мэтэ ажахынуудта зоной оролдолгын ашаар лэ харюусалгатай хамаг хүдэлмэри хуу хаһа сагтаа хэгдээд лэ, муу бэшэ үрэ дүнгүүдшье туйлагдаад лэ байна гээшэ.

Таряашад, механизаторнуудай хабарай хагсуу һалхин соогуур, зунай ааяма халуунда, намарай бороо хурада хүсэ, хүлһээ гамнангүй хүдэлһэнэйнь ашаар ажахыда нёдоңдо 100 мянган центнер тарьяан-абтаа ха юм. Мүн адууһа малай эдихэ тэжээлшье яхала элбэг бэлэдхэгдээ. Тэршэлэн олон тоото хонишодойнгоо жэлэй дүрбэн сагта холын үбэлжөөн, зуһалангуудта ходо байжа, үнэн шударгыгаар ажаллажа байһанайнь ашаар совхоздо мүнөөшье хонин хүрэгэй тоо толгой 20 мянганһаа доошо ороногүй. Эхэ хонидһоо хурьгад үсөөн бэшэ абтажал байһаар.

Нүгөө талаараа совхозой хүтэлбэри (директор П. И.

Зайцев, ахамад зоотехник А. Г. Курилов, ахамад агроном В. Ж. Ширеторов, ахамад ветврач Б. Б. Мансарунов, отделенинүүдые эрхилэгшэд) баһал зомнай яжа хүдэлнэб гээд миин хараад байнагүй, ажал хэрэгэй урагшаа ябаха, хүнүүдэй муу бэшээр хүдэлхын тула өөһэдһөөнь дуудыдаха юумэ хэжэл байгаа ааб даа.

Эдэ бүгэдэһөө уламжалан, өөһэдынгөө гурбадахи отделенин (түб тосхон Белоозёрский) мүнөөдэрэй ажал хүдэлмэри тухай тобшоор хэлэбэл, имэ байна. Отделени гол түлэб хонин хүрэг, тэрэ тоодо нарин нооһотой хайн үүлтэрэй хонидые үсхэбэрилдэг шэглэлтэй юм. Манайда гансахан эхэ хонидой 8 отарада 5 мянга шахуу хүрэг үбэлжүүлэгдэнэ. Тэдээнһээ гадна эмэ түлгэнүүдэй, зуһагуудай 2-2, эрьенүүдэй - 1, үүлтэртэ хусануудай - 2 отара бии. Эгээл эрхим элитнэ болон нэгдэх классай 350 толгой эхэ хонидой отарые (ахалагша хонишон Виктор Гуржапов) илганхайбди.

Илангаяа эхэ хонидой отарануудта диилэнхидээ дүршэл ехэтэй, гол түлэб арбаад-хорёод жэлдэ хүдэлжэ байһан зон ажаллана. Урдандаа зуун эхэ хонин бүриһөө 130-150 хүрэгтэр хурьга түлжүүлжэ, республика соогоо хэдэн удаа эрхимлэжэ гараһан Сергей Викторович Базаров Инга Лубсановна нүхэртээ энэ жэлдэ түрүүшынхэ түрэхэ зуһагуудые харууһална. Мүн жэл бүхэндэ хайн үрэ дүнгүүдые туйладаг бэрхэ хонишод Сергей Лодоевич Сосоров Дарима нүхэртээ, Василий Кирилович Ергалов Надежда нүхэртээ, Григорий Халбаевич Айдаев

Ольга нүхэртээ шэнэ 1996 ондошье баһал бараг хүдэлжэ гараха зорилготой.

Мүнөө хонишод үбэлжэлгээ муу бэшээр үнгэргэжэ байна гэжэ хэлэхээр. Хонидой эдихэ тэжээлшье дутамаггүй бии. Жэшэнь, эхэ хонидой болон бусад отарануудта тус бүридэнь бүхэли үбэлдөө хүрэхэ үбһэн, тус бүридэнь (500-600 хонидто) 300-400 центнер зеленко, дуран соонь эдоулхэ холоомон зөөгдэнхэй. Үшөө хонидто гэжэ дарагдаһан холимол тарьянай сенаж отара бүхэндэ шахуу бии. Үбэлжэлгын үедэ эхэ хонин бүхэндэ 200-300 грамм орооһо тарьянай зүйл эдоулнэбди. Хонидһоо гадна, отделенидэ 100 гаран үхэр үбэлжүүлэгдэнэ.

Үнгэргэшэ намарһаа хойшо һая болотор манай эндэ саһан бага байгаа, дан ехэ хүйтэншье болоогүй. Тиимэһээ томо хонид үдэрын адуулганда ябаа. Иигээд январь соо хээлитэй эхэ хонид байлгагдажа эдээлүүлэгдэхэ юм. Түл абалгын үедэ бүхы эхэ хонидто холоомо, зеленкые хуу үйрүүлээд, бага зэргэ талха тарьянтай холёод эдоулхэмнай. Энээнэй ашаар тэжээл үлөөдһэнгүйгөөр эдигдэхэ, хонидто шэмэшье үгэхэ байна.

Искусственна үрэжүүлгын хэгдэһэнэй ёһоор, хониднай февралын тэнгһээ хойшо хурьгалжа эхилхэ юм. Отарануудта байра байдалынй йһала һайнаар бэлдэгдэнхэй. Нёдоңдо үүлтэртэ хонидой отарын хашаа хуу задалагдажа, шэнээр баригдаа, тусгаар дулаалагдаа юм.

Манайда хонишод ямар салин түлөөһэ абанаб гээд харахада, бидэ эхэ хонин бүхэнэй харууһанда һарын 1000 түхэриг, жэжэ түлгэ, зуһагуудай тус

бүридэ 600 түхэриг түлэдэгбди. Гэр бүлөөрөө хүдэлдэг хонишод тус тустаа һарын 150-160 мянган түхэриг салин абана. Мал ажалда хүдэлжэ байһан айл бүхэндэ үмсэдөө 10 хүрэгтэр үхэр, 6 гахай, 20 хони бариха эрхэ үгтэнхэй. Тиимэһээ мал ажалда хүдэлжэ байһан зон өөһэдын эдихэ мяхатай, хүтэй байна ха юм. Гадна совхоз өөһэдынгөө тарья татуулжа, нэгдэх, хоёрдохи сортын талха, сагаан тоһо, зүгын тоһо гэхэ мэтые салин түлбэрийн мүнгэндэ үгэнэбди. Ажахынгаа бүхы зоние хилээмээр хангаха өөһэдын пекарнитай болоо һэмди. Саашадаа имагтал өөһэдын тарья татажа, талхан болгохо гэжэ совхоз оньһожоруулагдамал тээрмэ баряад, тэрэнээ даб дээрэ үшөө хүдэлгөөдүй.

Бага ехэшье хаань, үдэр бүри мүнгэ оруулаха зорилготойгоор ажахымнай аймаг түб Петропавловка тосхондо, мүн Зэдэ станцида нэгэ-нэгэ магазин нээнхэй. Тэндэ талхан, хилээмэн болон мяхан, хүнһөө гадна эндэ тэндэһээ бага зэргэ эдээ хоолой, эд бараанай, хубсаһа хунарай зүйл асаржа худалдана.

Манай совхоз гансашье хонин хүрэг, үхэр, адуу моридые үсхэбэрилнэ бэшэ, 400 эхэ гахайтай тусхай фермэтэй юм. Абтаһан поршоонхонуудаа тэжээжэ, шахажа, мяханай комбинадта тушаадаг, мүнгэ оруулдаг, үшөө хүн зондоо поршоонхонуудые худалдадаг, халуун хүдэлмэрийн хаһада хүдэлмэришэдтөө эдоулхэ мяхатай байдаг.

Эдэ бүгэдэһөө юу хэлэхэб гэхэдэ, зоной бултадаа хүдэлжэ, продукци үйлдбэрилжэ байхадал, ажахышье энэ хүшэр сагта дан ехэ ядаршоогүй, зомнай эдихэ хоолтой, үмдэхэ хубсаһатай байна бшуу. “Гарай хүдэлхэдэ - аман хүдэлхэ” гэдэг ха юм.

В. УРЖАНОВ,
Зэдын аймагай Борьёогой
совхозой отделение
эрхилэгшэ.

ЯРУУНАҺАА
МЭДЭЭСЭНЭ

ТҮРҮҮШЫН
СЕССИ

Аймагай Советэй түрүүшын сесси һаяхана үнгэрбэ. Энэ нэн түрүүн һунгалтын дүнгүүд тухай, мүн эмхидхэлэй асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдээ.

Аймагай түбэй һунгуулин комиссийн түрүүлэгшэ А. И. Сальвассер һунгалтын дүнгүү тушаа соносхол хээ. Захиргаанай гулаа Ц. Э. Доржиев аймагай Советэй түрүүлэгшээр, П. Т. Виноградов секретаряе һунгадаа. Хамта 15 депутат аймагай Советтэ һунгагдажа, саг үргэлжын 3 комисси баталагдаа. Мүн эндэ хэлбэлэй түб бии болгохо гэхэ шийдхэбэри абтаһан байна. Депутатуудай түрүүшын асуулта сесси дээрэ зүблэхэ гол зүйлнүүдэй нэгэн болбо, Озёрный һууринда телефонотой комор ушар хэлсэгдэһэн байна. Тиин һууринай хонин зондо энэ талаар аймагай Советэй зүгһөө туһаламжа үзүүлэгдэхэ гэжэ шийдхэгдээ.

ГЭРНҮҮД
ОЛООР
БАРИГДАНА

Сагай хэды хүндэ байгааһаа, аймагай һуурийн тосхонуудаар гэр байранууд илангаяа үмсын гэр олоор баригдана. Зарим колхоз совхозуудай хүтэлбэрилэгшэ хүдэлмэришэдтөө горитгой түб хүргэнэ гэжэ тэмдэглэлтэ Жэшэнь, Шэрэнгийн колхозые абаад харабал, Б. О. Цынтуевай энэ ажахы хүтэлбэрилжэ эхилһээр богонихон саг соо үмсын гурбан томо гэр баригдаа.

ҮРЭНЭЭЭ -
ЭРТЭЭННЭЭ

“Шаргаяд, зун бэлдэ гэдэгтэл, аймагдоторхи олон ажахынууд хабарайнгар тарилгада бэлдэжэ эхила. Тодорхойлобол, колхоз, совхозууд үрһэнэй орооһо нөөсэлжэ захалаа. Урда жэлнүүдтэ ехэнхидээ ондоо гээһээ орооһо худалдажа абаха баатай бологдодог һая Харин энэ жэлдэ ургаса яһаа хайн байжа, зарим ажахынууд өөрүн үрһэ хүрэнгэтэй болоһон байна.

Үрһэ шалгадаг инспекци шанарыень гэршэлһээр сертификат эдэ ажахынууд үгэнэ. Тиин өөрын хүрэнгэтэ ажахынууд үлүү гараһан үрһээ мүнөө дээрэ килограммыень 1500 түхэригөөр аймагайнгаа бусад ажахынуудта худалдана. “Целинный”, Иисантын Тулдуунай болон бусад совхозууд үрһэ худалдажа абаа. Муу юумэнийн гэхэдэ ажахынууд үрһэнэй түлэ мүнгыень гансата түлэ аргагүй байна. Теэд мүнөө абаагүй һаа, хожом болоһон хойно ондоо гээһээ бүр дээгүүр сэнгээр худалдажа абаха болохо бшуу.

Э. БУДАЕВ

В. С. Степанова багшанарай дээдэ һургуулийн түүхэ болон хэлэ бэшгэй факультет 1973 ондо дүүргэһэн юм. Гэхэтэй хамта хүнэй хуби заяан элдэбээр эрьдэдэдэг гээшэ.

Акционернэ “Электросвязь” бүлгэмдэ хүндэтэй шалтагаанаар телефонистын һурагша боложо ороһон Валентина Сергеевна мүнөө халаанай начальник болотороо ургаа. Тэрэнэй хүтэлбэри доро 20 телефонистнууд

уласхоорондын холбоо бата найдамтайгаар байгуулна. Ажалдаа харюусалгатайгаар хандадаг, хэлэһэн үгэдөө хүрэдэг хүн гэжэ бултанда магтуулдаг.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: В. Степанова.

М. ШАНТАКОВОЙ фото.

МУУ ГЭЖЭ
ХЭЛЭХЭГҮЙБ

Жэлһээ жэлдэ шахуу үбгэднай салин абанагүй гэжэ гэрэй эзэн эхэнэрнүүд гэмэрэлдээл зон бээ. Тиимэшье хоол, хубсаһаараа ядалдангүй, сагай хатууе дабажа байна гэшэбди. Хүн хүдэлөө боложо ябахадаа, бага, ехэшье хаань хубаарида хүртэлсэнэл ха юм даа. Кооперативтаа үхэр гаргаа хаань, хээээшье шүлэнэй мяхатай байхаш.

Хүдөө ажахын “Залаага” кооперативай хид хүдэлмэришэн бүхэндөө 10 тонно орооһо хубаагаа. Тиихэдэ “Улытэ” кооперативайхид 40 тонно хубаагаа гэгшэ. Тэрэнэ байһан сагайнгаа эрхээр худалдабал, баһал мүнгэн эрьжэ ерэхэ байна бшуу. Нэгэ айһаа хоёр хүн хүдэлдэг байбал, 80 тонно орооһо ондоо хайшань хэхэ байнаб?

Үбгэнэйнгөө абанан 10 тонно орооһо амбаартаа хэжэрхёод, муу ама амалха гээшэ нүгэл гэжэ нананаб. Угыб гэжэ хэлэхэдэ, үхэдэл баясаха гэгшэ гүб даа, - гэжэ 10 үхибүүдэй эхэ Валентина Намсараева хэлээ һэн.

Манай корп.

Хэжэнгэ.

Трактор, машина ашаглалгада—тусгаар анхарал

АЮУЛ УСАЛАЙ БОЛОХОГҮЙН ТУЛА

Үнгэрэгшэ жэлэй һүүл багаар республикын хүдөөгэй ажахынуудта "Трактор" гэхэн нарын шалгалта-харалга үнгэргэгдэһэн байна. Тэрэнэй гол зорилго юун байгаа гэхэдэ, трактор, машинануудай хэр зүбөөр ашаглагдажа байһые, ямараар бүридхэгдэдэгые, мүн тэдэниие жолоододог, хүдэлгэдэг хүнүүдэй үнэмшэлгэнүүдые шалгахга гэжэ иимэ харалга эмхидхэгдээ юм.

Юуб гэхэдэ, имагтал али нэгэ юумэнэинь эбдэрхэн, техникескэ талаараа мууданан трактор, машинануудай харгыда гаргагдадаг, тэдэниие жолоододог хүнүүдэй мэргэжэл

шадбаряар тулюур, тусхай үнэмшэлгэгүй, үшөө һогтуугаар ябадаг дээрэһээл ехэнхидээ харгын усал аюул болоно. Тэрэнһээ уламжалан, хүнүүдэй гэмэлтэхэ, үхэхэшье ушар үсөөн бэшэ үзэгдэнэ.

Энэ шалгалтын дүнгүүд тухай хөөрөжэ үгэхыень манай штатнабэшэ корреспондент З. ТЭЛИН республикын Хүдөө ажахын болон эдээ хоолой министерствын Гүрэнэй техникескэ хиналтын инспекциин начальник Ю. Ф. ГУРУЛЁВЫЕ гуйһан байна.

Тэрэ хөөрөлдөөниинь доро толилогдобо.

—Юрий Филиппович, гансашье түргэнөөр гуйлдэдэг автомашинаар ябаханда, харгын элдэб аюул усал болоно бэшэ, мүн аалихан гэжэ тоотой трактор болон хүдөө ажахын бусад машинануудаар ябаханда, баһал нэргылхээр ааб даа. Энэ талаар республика соохи байдал ямар бэ?

—Трактор, машинануудые зүбөөр ашаглаха техникескэ болон бусад эрилтэнүүдэй хазгайруулагданһаа боложо, урзанда республика соо харгын-транспортна 42 аюул усал болоод, тэрэнһээ 20 хүн наһа бараа, 31 хүн гэмэлтээ. Тийхэдэ үнгэрхэн жэлэй арбаад барада баһал олохон аюул тохёолдожо, хүнүүд үхэхэн, гэмэлтэһэн байна. Эндэ хэдхэн лэ жэшээ дурдая. Таряашадай ажахынуудай Гүнхэнэй нэгдэлдэ Н. С. Хартаев гэгшэ ямаршье үнэмшэлгэгүй аад, К-700 тухэлэй тракторые һогтуугаар жолоодожо ябаһаар, тэрэнээ хүмэриюджэрхёо. Тэрэнһээ боложо, табан хүн үшөө, нэгэниинь ехээр гэмтээ. Эдэни аймагай "Октябрьский" совхоздо П. Г. Ванданов баһал тиимэрхүү харгын усал татажа, хүнүүдэй ами наһанда аюул хүргөө. Захааминай харгы заһабарилга-барилгын управлениин тракторист П. В. Гапилов, Бурводмелиорациин механизатор Н. В. Кондаков гэгшэд мүн лэ харгын аймшагтай усал аюулда оронһон байна.

Иимэрхүү усал аюулые нэргылхэ, трактор болон бусад тиимэ техникэ жолоодожо ябадаг зоной мэргэжэл шадбарниие шалгахга, харгыда ябаха гурим дурим сахилгые шангадхаха зорилготойгоор манай инспекци Буряад Республикын МВД-гэй Гүрэнэй автоинспекциитэй хамта энэ шамалта үнгэргөө юм.

—Шалгалтын үедэ ямар дутагдалнууд элирүүлэгдээ гээшэ?

—Бүхы дээрээ илангаяа хүдөөгэй ажахынуудта трактор, машинанууд ехэл хангалтагүйгөөр ашаглагдана, техникескэ заабар бүдүүлгээр хазгайруулагдана гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Шалгагданан бүхы 5020 трактор болон өөрөө ябадаг элдэб машина, түхээрэлгэнүүдэй 1682-ын эбдэрхэй, техникескэ талаараа ехэхэн дутагдалнуудтай, харгыда ябадал, горитой аюул усалда хүргэжэ болохоор гэжэ элирүүлэгдээ. Зарим техникэ оршон тойронхи байгаали бузарлажа болохоор байна. Мүн 1505 трактор, машинанууд гүрэнэй тоо бүридхэлдэ оруулагдаагүй, гүрэнэй техникескэ харалгада табигдаагүй, ашаглажа болохо гэхэн зүбшөөлгүй, нүгөөдүүдын ямаршье номергүй байба. Бүхы трактористнар болон механизаторнуудай 23 процентинь тусхай үнэмшэлгэгүй, транспорт жолоодоогын категоригүй байха юм.

Бодото дээрээ, ямаршье транспортна болон техникескэ хэрэгсэлнүүд гүрэнэй тоо бүридхэлдэ абтанан, техникескэ

харалга гараһан, ашаглагдажа, харгыда гаргагдажа болохо гэхэн зүбшөөлтэй байха зэргэтэй. Тэдээнгүйгөөр трактор, машинанууд харгыда гаргагдаха ёһогүй. Нүгөө талаараа шалгалтын үедэ техникые һогтуугаар жолоодожо ябаха, хүнүүдые, элдэб ашаашье зөөхэ гуримые хазгайруулха баримтанууд элирүүлэгдээ.

—Ямар аймагуудай ажахынуудта, предприятинуудта дутуу дунданууд илангаяа олоор элирүүлэгдээ?

—Холын Ахын аймагһаа бэшэ тээгүүрхи бүхы аймагуудта тиимэ харалга үнгэргэгдөө. Илангаяа Муйскын аймагта бүхы трактор, машинануудайн 80 процент гүрэнэй тоо бүридхэлдэ абтаагүй, техникескэ харалга гараагүй, тиимэһээ ашаглагдаха зүбшөөлгүй байгаа. Тиимэ техникэ харгыда гаргагдабал, абаһаар аюул усал тохёолдуулжа болохо ха юм. Баунтын аймагта баһал иимэрхүү байдал үзэгдэнэ. Эндэ шалгагданан 154 тракторай олонхинь гүрэнэй тоо бүридхэлдэ абтаагүй, техникескэ харалгада табигдаагүй, диилэнхидээ эбдэрхэй гэжэ элирүүлэгдээ.

Харгын барилга-заабарилга хэдэг "Бурятавтор" предприятида (начальнигынь И. С. Гричишин) одоол бүхы машина, техникэнь нарин нягтаар ашаглагдаха ёһотой гэжэ ханахаар ааб даа. Тээд тэндэ бүхы тракторнуудай хахадын гүрэнэй тоо бүридхэлдэ абтаагүй, техникескэ харалга гараагүй байшоо. Олонхи механизаторнуудын трактор, машина жолоодохо үнэмшэлгэгүйгөөр ябана.

"Бурятагропромснаб" гэжэ акционернэ бүлгэмдэ (В. Г. Базаров), Ой модоной ажахын министерство (А. Д. Голоушкин), Гэр байрын-коммунальна ажахын талаар комитет (В. Л. Думнов), Улаан-Удын авиационно завод (Ю. Н. Кравцов), "Бурятсельстрой" эмхи (А. Ш. Шагдаров) болон бусад предприятия, организацинуудта трактор, машинануудые ашаглаха талаар баһал горитой дутагдалнууд элирүүлэгдээ.

Хүдөөгэй ажахынууд тушаа хэлэхэ болоо наа, эндэ бии байһан 10 мянган трактор болон өөрөө ябадаг бусад машина, түхээрэлгэнүүд, 6 мянган прицеппүүд гол түлээ гүрэнэй тоо бүридхэлдэ абтанхай, тэдэниие жолоододог механизаторнууд тодорхой үнэмшэлгэтэй байна гэжэ тэмдэглэхээр. Хягтын, Кабанскын, Здын, Тарбагатайн, Хориин, Бэшүүрэй, Мухар-Шэбэрэй, Сэлэнгын, Загарайн аймагуудта энэ хүдэлмэри муу бэшээр табигданхай.

Гэхэтэй хамта хүдөөгэй ажахынуудта һүүлэй хэдэн жэлдэ трактор, машинануудын шэнэлэгдээгүй, олонхинь хуушаржа муудаа. Занас зүйлнүүдые худалдажа абаха

аргагүй дээрэһээ ажахынууд техникэеё һоор заһабарилжа шаданагүй. Нүгөө талаараа һүүлэй үедэ олохон ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэдэй механизаторнуудайнгаа дунда эмхидхэлэй, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри оройдоошье ябуулнагүй. Энэ хэрэгые зүндэнь орхижорхиһон дээрэһээнь техникэ ашаглалгын, харгын аюулгүйе сахилгын заабаринууд алхам бүхэндэ хазгайруулагдана. Жэшээ болгон дурдабал, Баргажанай аймагай Уланай колхозой, таряашадай ажахынуудай "Баян-Гол" нэгдэлэй, Шитханай совхозой, Хурамхаанай аймагай Аргатын, Гааргын колхозуудай, Яруунын аймагай "Целинный", Тулдуунай совхозуудай, "Улхасаа" гэжэ таряашадай ажахын трактор, машинанууд хая наашадашье техникескэ харалга гараагүй, олонхинь эбдэрхэй, элдэб дутагдалтайгаар ашаглагдана.

—Элирүүлэгдэһэн дутуу дунданууд тушаа ямар хэмжээнүүд абтаха юм? Дутагдалнуудые усадхаха талаар Гүрэнэй автоинспекци ямар туһаламжа хүргэхэ байна?

—Үнгэргэгдэгшэ шалгалтада Буряад Республикын МВД-гэй ГАИ-гай хүдэлмэрилэгшэд С. Г. Афанасьев, В. М. Ермолаев, Ж. Б. Цырендашиев, В. В. Помигалов, В. Я. Афанасьев, Ж. Д. Намсарев, Д. Ц. Базаров болон бусад олон хүнүүд эдэбхитэйгээр хабаадалсаа гэжэ тэмдэглэхээр.

Саашадаа Гүрэнэй техникескэ хиналтын инспекци трактор болон бусад машинануудые дахин бүридхэлдэ абажа, шалгажа, техникескэ харууһа хүүлэжэ, ашаглажа болохо гэхэн зүбшөөл үгэхэ байна. Имагтал манай инспекцидэ бүридхэлдэ абтанан трактор, машинанууд лэ техникескэ харалгада табигдаха ушартай.

Тийхэдэ техникэ жолоодохо үнэмшэлгэгүй трактористнууд тусхай хуралсал гаража гү, али өөрөө бэлдэжэ, шалгалта үгөөд, тиимэ үнэмшэлгэ абаха болоно. Хэрбээ үнэмшэлгэнүүдээ гээһэн, ГАИ-гай хүдэлмэрилэгшэдтэ абхуулан, транспорт жолоодохо эрхээ хаһагданан байбал, өөһэд өөһэдэнь аймагуудай Гүрэнэй техникескэ хиналтын инспекцидтэ хандажа, шэнэ үнэмшэлгэ абаха гү, али тэрэнээ һэлгүүлхэ зэргэтэй.

Трактор, машинануудай буруугаар ашаглагданһаа боложо, ехэ аюул усалай тохёолдоходо, энээнһээ хүнүүдэй наһа баража, гэмтэжэ, зөөри хэрэгсэлнүүдэй эбдэгдэжэ, оршон тойронхи байгааалин бузарлагдажа байхада, наһа амар байхын аргагүй. Саашадаа иимэ харалга, шалгалтые оройдоол 1 нара соо бэшэ, адагынь 3 нарада, шадаал наа июль, август, сентябрь соо үнгэргэбэл, зохисотой гэжэ тоолоноби.

—Зай, һайн даа, Юрий Филиппович!

Прасковья Нефедовна Шамарина бага наһанһаа эхилээд, үнээ наажа һураһан юм. Тэрэ мүнөө Мухар-Шэбэрэй аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо наалишанаар хорёод жэлдэ хүдэлжэ ябана. Тус ажахыда хара эрөөн үүлтэртэ үнээдые наана.

Республика дотороо сууда гараһан наалишад П. Н. Шамарина, А. С. Свинкина гэгшэд 1994 он болотор даажа абанан үнээн бүриһөө 5000 гаран килограмм һү наадаг байгаа.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: П. Н. Шамарина.

С.БАЛДУЕВАЙ фото.

ХЯМГАДАЖА ҺУРАХА ХЭРЭГТЭЙ

Дэлгүүрэй оршондо хямгадажа һураха хэрэгтэй гэжэ акционернэ "Теплоприбор" завод бүлгэмэйхид һайн мэдэхэ болонхой. Мүн өөһэдэньгөө үйлэдбэрилһэн продукцияр бусадешье һургажа эхилээ гэхэдэ алдуу болохогүй.

Сорго хоолойгоор байрадаа ерэнэн уһа, дулаае гамгүйгөөр гаргашалдаг сагаа мартахаар болоод "Теплоприбор" продукция хэрэглэнгөө эмхи зургаанууд уһа, халуу гаргашалһанай түлөө 30-һаа 70 процент хүртээр бага мүнгэ түлэнэ.

Юуб гэхэдэ, эндэ бүтээгдэһэн дулаа хэмжэхэ онһон түхээрэлгэнүүд дулаанай, дарасын хэмжүүрые даалгагданан соонь баримталан, нэгэ жэгдээр хүдэлхэ зуураа, уһа, халуу тон гамтайгаар гаргашалха арга олгоно. Мүнөө гурбан янзын шэнэ түхээрэлгэнүүдые бүтээжэ, продукция гаргажа эхилэнхэй.

Гэхэтэй хамта мүн лэ бусад предприятинуудтал адли хүшэр хүндэ байдалда оронхой. Салин түлээгээ хожомдуулга, бюджетэй элдэб шатын үринүүд, хүдэлөөгүй цехүүд тус предприятиинхидые гайхуулхаа болинохой. Гэбэшье эдэ уршагуудһаа гараха зорилготой хүдэлмэри хэгдэжэ байдаг.

Акционернэ бүлгэмэй генеральна директор В. Б. Нимаевай һанамжаар, предприятиин уруугаа оролгын хаһа үнгэржэ, тогтонижоржо, салин түлээгын, урьһаламжын үринүүд бага боложо эхилээ. Салин түлээг урдань табан нараар хожомдодог байһан наа, мүнөө хоёр нарадаа ороо.

Буряадай Эрдэмэй түбтэй харилсан хүдэлхэнэй ашаар шэнэ технологи хэрэглэжэ, продукция элэсгүгэй, удаан сагта хэрэглэхэ аргатай болгоо. Мүн Бикомбанкһаа бага проценттэй (140 процент) урьһаламжа абаха арга олоо. Терморегулятор, дулаанай счэгчигүүдые дутын ерээдүйдэ офис, байра бүхэн хэрэглэдэг боложо, заводой үйлэдбэрийн үргэдэхэ байһые хараада абажа, Бикомбанк үшөө урьһаламжа үгэхөөр найдуулна.

Предприятиин түсбүүд болон ажалтайнь танилсаад байхадаа, республикымнай Президент А. В. Потапов шэлжэн оролгын ороё сагта хүл дээрээ гараха арга боломжотой байна гэшээ гэхэн тобшоолол хэжэ, шэнэ, һайн шанартай приборнуудые олоор бүтээн гаргадаг болохын тула дэмжэлгэ хэрэгтэй гэжэ тэмдэглээ.

Завод харалгын удаа хэһэн суглаанай үедэ зарим татабаринаа хүнгэлхэ гэхэшэлэн ямар туһа хэхэ тухай хөөрөлдөө. Энэ талаар Правительствын заседани дээрэ хараад тусхай шийдхэбэри абтаха юм.

Тус суглаанда Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А. Н. Жильцов, промышленностийн, элшэ хүсэнэй болон транспорттын министр В. В. Переляев, Гэр байрын-коммунальна ажахын талаар комитедэй түрүүлэгш В. Л. Думнов, банкнуудай түлөөлэгшэд, эрдэмтэд хабаадаа.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэблэлэй албан.

Уран зохёолшо, поэт Дольён

Дэлгэрмэ ехэ
Дэлхэй дээрэ
Дэһэлжэ ябаһан,
Дольешо ехэ
Долгин дээгүүр
Долгидожо ябаһанби
Дольён Мадасон...

Үнэхөөрөө гансашье Дольён Мадасон бэшэ, тэрэнэй үеын бүхы уран зохёолшо "долгимо ехэ долгин дээгүүр" ябаһан байгаа ха юм даа.

Гушаад онуудай хүрөөтэйшье, гоёшье сагууд байгаа. Энэ үедэ манай жэнхэни соёлой болон литература шэнэ сагайнгаа эрхээр хүгжэжэ эхилээ хааб даа. Энэ үедэ Илья Николаевич Мадасоной түрүүшын уран шүлэгүүдэй суглуулбарин "Хабарай гэрэл" гэжэ ном 1932 ондо Бурядай номой хэблэлдэ гараһан юм. Тэрэ номын лата үзгөөр хэблэгдэ хэн. Энэ хадаа буряад литературынын шэнэ Совет засагай үедэ түрүүшын согсолборинуудай нэгэн болоо ха юм. Тэрэ номой урдаһана Х. Намсараевай, С. Туяагай, Б. Абидуевай болон Ж. Балданжабоной номууд хэблэгдээд байгаа. Тиихэдэ Буряад-Монголой уран

уран зохёолшодой бүлгэм Д. Мадасоной хүтэлбэри доро мүндалжэ, мүнөө болотор суурхажа байдаг гэшэ. Тиигэжэ уран үгын эди шэдиэ дуратайшуулы Д. Мадасон эмхидхэжэ, өөрынгоёшье уран үгыг долгидуулжа эхилһэн байха юм.

Нютагайн бэлигтэй поэт В. Петоновой тэмдэглэһээр, Илья Николаевич Мадасон аяар 1928-1929 онуудһаа шүлэг бэшэжэ эхилээ хэн. Тиихэдэ Илья Николаевич Дольён гэжэ арадалда нэрэ абаһан гэжэ тухайлхаар байдаг. Поэт Дольён Мадасон 1934 онһоо хойшо байгуулагдаһан СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн болоһон юм. Дольён Мадасоной уянгата шүлэгүүдые дулаагүй зохёохы ажалтан байхагүй бээ. Тиигэжэ Илья Николаевич уян сэдхэлхээ гараһан шүлэгүүдэ долгилуулжа, түрэлхи поэзингээ элитэ лирик болоһон, гоёон хэлбэл, буряад шүлэгэй хүхы гэжэ нэршэһэн юм гээд буряад уран зохёол шэнжэлгшэ, хэлэ, бэшгэй эрдэмэй доктор Цырен-Анчик Дугар-Нимаев тэмдэглээ хэн.

дуран тухай юм. Гэбэшэ тэрэнэй уянгата шүлэгүүд гушаад-дүшөөд онуудаар бүтэ сэгнэлтэ үгтэжэ, зохёол замданы нилээд хаад татаһа гэжэ мүнөөдэр ойлгохоор байдаг. Гэхэтэй хамта Дольён Мадасон гансал уянгата худалтай шүлэгүүдэй найруулаад лэ ябаһан до бэшэ. Тэрэнэй бэшэһэн "Тэһа хаана", "Тэрэ хүни", "Түр орон" гэхэн зохёолнууд соогс гражданд маягтай, хүдөө нютаг хубилалта уран найханай ёһотойл публицистик урдаһаар бэшгэдэһэн гэжэ тэмдэглэлтэй байна. "Түр орон" гэжэ шүлэг соогоо найхан ороноо поэт иигэһан магтан түүрэнэ:

Хизаар үгы,
Хирхаг үгы
Сэнхир далай,
Сэсэглиг дайда,
Хангай зузаан
Хабтагай тайга—
Энэ миний
Эдир залуу,
Түрүү суутай
Түрэл орон!
Алтан намаа,
Альма жэмэс,

ХҮХЫН ДУУНАЙ ҮЕЭР...

ЭНЭ гаршаг бэшээд, олон дурасхаалнууд ханаанда ородог байна. Бурядай уран зохёол нэгэ үдэр, нэгэ сагта мүндалжэ түрөө бэшэ. Түрүүшын зохёолшоһоо эхи абажа, үе үеын хүнүүд өөрынгоё бэлиг шадабари энэ хүгжэлтэдэ оруулан байна гэжэ бидэ, мүнөөдэрэй гэршэ зон, хэлэхэ эрхэтэй байнабди. Юуб гэхэдэ, энэ январин янгинама хүйтэнэй үедэ Бурядай уран зохёолой аха захатанай нэгэн болохо Дольён Мадасоной 85 жэлэй ой гүйсэбэ.

Аха зах уран зохёолшо Д. Барадин, Х. Намсараев, Солбонэ Туяа гэгшэдые дахажэ, саашанхи үедэ уран зохёолдо шунан ороһон бэлигтэнэй дунда Б. Абидуев, Ц. Номтоев, Ш. Нимбуев, Д. Мадасон болон бусад ороно гэшэ. Эдэ уран зохёолшоднай түрэл найхан буряад хэлэн дээрэ шэнэ зохёолнуудые найруулжа захалһан юм.

Буряад Республикын Уран

зохёолшодой холбооной байгуулагдаһаар жара гаран жэл үнгэршэбэ. Тиихэдэ бата найдамтай гүрэмнайшье бутаржа халаа ха юм даа. Тэрэл үедэ, бата найдамтай гүрэн түрын байгуулагдажа байха үедэ, хүн бүхэнэй сэдхэл соо шэнэ найхан мэдэрэл түржэ, одоол хабарай үеын саг хануулан байгаа гэжэ ханагдана. Юуб гэхэдэ, энэ үедэ манай жэнхэни баялигтай хэлэн дээрэ түрүүшымнай уран зохёол хэблэгдэжэ эхилээ бэлэй. Тэрэл үедэ буряад хэлэн дээрэ бэшэдэг уран зохёолшодой нэгэн Илья Николаевич Мадасоной гуурһан дороһоо гараһан зохёолнууд мүндалжэ хэн. Үетэн нүхэдэйнгоё согзалитай сэдхэлээрнь саг байдалайнгаа эрхээр Дольён Мадасон омогорхон байһанаа "Хабарай гэрэл" гэжэ ном соогоо уран гоёор харуулан байдаг. Тиихэдэ Дольён Мадасон иигэжэ бэшэһэн юм:

зохёолшодой түрүүшын съезд 1934 оной мартын 28-30-най үдэрнүүдтэ. Улаан-Үдэ хотодо боложо, эндэ Дольён Мадасон эдэбхитэйгээр хабаадажа, секретариатай гэшүүнээр хунгадһан байгаа. Саашан хэлэхэ болоо хаа, Илья Николаевич совет уран зохёолшодой нэгэдэхи съездэ хабаадаһан юм. Энээд, тухай Дольён Мадасоной дурдамганууд 1984 оной "Байгал" сэтгүүл соо тон һонирхоһоор үгтөөтэй байха.

1911 ОНДО Дольён Мадасон (Илья Николаевич Мадасон) Эрхүүгэй областин Усть-Ордын округой Оһын аймагай Эрхэдэй нютагта түрэнэн намтартай. Боохоной хургуули дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр Боохоной ба Түнхэнэй аймагуудта буряад хэлэнэй багшаар олон жэлдэ ажаллаһан юм.

1935-1937 онуудаар Түнхэнэй

Уран шүлэгшэн Д. Мадасоной зохёохы ажалай бүтээнүүд ехэ олон бэшэшые хаа, нилээд "Эдэмэгхэн" гэхэдэ, алдуу болохогүй гэжэ ханагдана. Нээрэшье, поэзин талаар хараа хаа, тэрэ таба-зургаан номой автор юм.

1941 ондо Д. Мадасоной "Лирика" гэжэ гаршагтай ном хэблэгдэһэн байна. Удаань 1950 ондо "Сэсэгтэ нуга дээрэ" гэхэн багахан поэмэ амяараа ном боложо хэблэгдэ хэн. 1958 ондо Д. Мадасоной "Хүхын дунай үеэр" гэхэн уран шүлэгүүдэйн согсолбори гараа.

Тиихэдэ ород хэлэн дээрэ хоёр номтой. "Лирические стихи" гэжэ нэрэтэй номын "Залуу гварди" хэблэлдэ 1959 ондо гараа хааб даа.

Бүхыдэнь поэдэй зохёохы ажал абаад харахада, уянгата зохёол бэшэдэг байна, тиимэхэ "Лирика" гэжэ номын зохёохы намтарань нилээд ехэ хуури эзэлнэ.

Поэдэй олонхи уянгата шүлэгүүдынь байгааһи, инэг

Үнэр баяр
Үнэн баяр,
Талмай дэлюун
Таатай газар—
Энэ миний
Эдир залуу,
Түрүү суутай
Түрэл орон!

Дольён Мадасон өөрын уянгата шүлэгүүд соогоо түр найхан дайдала хэды шэнэ өөгшөөн, омогорхон харуула шадаа гэшэб даа! Жэшээ абаад хараа хаа, "Янтаг" "Гэшүүгэнтэдэ", "Аха аймагаар" гэхэн бүлэг шүлэг "Ангарай аман дээрэ" гэжэ зохёолнуудынь ханаандаа ходо ерээд байдаг.

БУРЯДАЙ үндэһэн уянгата уран шүлэг саашанхи хүгжэлтэдэ Д. Мадасоной оруулан хуби нилээд ехэ байха. Юуб гэхэдэ Д. Мадасон хүрөөтэ гуша онуудташье, тэрэ сагта наашашье жэлнүүдтэ нэгэ шэглэл баримталдаг байһа гэхээр. Энэнь хадаа лирич

ЭРДЭМЭЙ ХҮРЭЭЛЭНДЭ БОЛОҢОН ҮДЭШЭ

1981 ондо СССР-эй Эрдэмэй академийн Сибириин отделиин Бурядай филиалай (мүнөө Бурядай Эрдэмэй түб) конференц-зал соо Дольён (Илья) Николаевич Мадасоной түрэнөөр 70 наһанай ойдо зориулагдаһан баярай үдэшэ болоо. Юуцдэ тэрэ үдэшье Уран зохёолшодой холбоондо бэшэ, республиканска библиотекэдэ бэшэ, харин эрдэмэй хүрээлэндэ үнгэргэхэ болоо юм гэжэ би ганса ханаандаа гайхаа бэлэйб. Үгэ хэлэлгэнэй үедэ тэрэнэй шалтаган эдирэ хэн даа.

Ушар юуб гэхэдэ, Дольён Мадасон хадаа бүхы наһаараа арадай аман зохёол (элдэб жанрын) суглуулан, тэдэнь, хоөрүү хоёрдэм хэлээр хэлбэл, хэдэн ханза болохо аабза. Нэгэтэ залуу зохёолшодые суглуулжа, хооролдоо хэхэдэ, түрэл арадайнгаа аман зохёол суглуулжа, шэнжэлхэ, тиигэжэ баяжуулаха тухай зүрхэндэ оротор хэлээ агша хэн.

Аман зохёолой зүйлүүдые хүннөө бэшэжэ абахада, тэрэ хүнэйнгөө нэрэ, алдар обогые

дүүрэнээр бэшэхэ, түрэнэн нютагынь, он жэлынь зүбөөр зааха юм. Энэмнай паспортизаци гэжэ нэрэтэй юм, - гэжэ заагаа хэн.

- Арадай аман зохёол бэшэжэ абахадаа, муухай, найхан гэжэ илгахгүй юм. Арад зоний ухаанһаа гараһан ямаршье зүйл хожомоо үнэтэй болоод байха. Бөөһөн хюурһаншье тухай таабари гү, али онһон үгэ - хамгагүй бэшэжэ абаха шухала...

"Байгал" сэтгүүлдэ ("Байгалай толон") буряад литературада хабаатай үйлэ хэрэгүүдэй хронико гэшые гаргуулжа, тэрэ үеын буряад хэлэнэй багшанарай, залуу уран зохёолшодой һонирхол үүсхэн юм.

Эрдэмэй хүрээлэндэ Дольён Мадасоной ойн баярай үдэшын юуцдэ зарлагдһаниинь өөрын шалтагантай байһан байна. Ямар бэ гэхэдэ, поэт-фольклорист бүхы суглуулан материаллаа Эрдэмэй хүрээлэндэ тушаагаад, тэндэнь И.Н.Мадасоной тусхай жаса байгуулагдаһан байгаа. Эрдэмэй

доктор В.Ц.Найдаков сайлалган дээрэ үгэ абахадаа, шогтойхоноор иигэжэ хэлээ бэлэй:

- Наяхан гар бэшгэй таһаг соогуур ябажа ябатарни, Мадасоной жасын тагуудһаа хэнэйшьеб ари дуулахань дуулаада. Би гайхажэ, зуг тагаад, ехэ анхаралтайгаар шагнабаб.

Олохо-оон жэлэй саа - ааноо

Олдохонь шухаг маниие
Бэрхэшээд түбэгһ-өө
айнгүйгөөр - р - р
Бэшэжэл абаһан юм Мадасо

- оон, - гэжэ гар бэшгүүдынь хоолой ниилүүлэн, дуулагдажа байба гэшэл даа, - гэжэ дуулажа, тэндэ һууһан зоние хүхөөгээ, энеэлгээ хэн. Тиихэдэнь Мадасон ехэ энеэгээд, иигэжэ хэлээ бэлэй:

- Василий Цыренович иматгал ехэ эрдэмтын бэлигтэй бэшэ, баһа найхан хоолойтой, ябууд зохёогоод дуулаха талаантай юм байнал...

Дольён Мадасон гэшэ гансашье аман зохёол

суглуулдаг байгаагүй. Шүлэг бэшэхэһээ гадна, элдэб олон ном наһаараа суглуулан хүн юм. КПСС-эй обкомой нэгэдэхи секретарь Кудрявцевай мунагаадажа байха үедэ "Байгал" журналай эхи табиһан "Байгал" альманахай хэдыдэхиб даа, дугаараа суглуулаад гаджа байха үйлэдэ Дольён Мадасон хабаадуулагдаһан ха. Түүдэгэй дүлэндэ соробхилон дүржэ байһан альманахуудые харахадаа, магад, ахатанайнай зурхэн хүлгэжэ болоо. Илья Николаевич гэнтэ иишэ тишээ хараашалаад, "Байгал" альманахай нэгэ хэхэгые нэмэхэн үбэртэлжэрхиһэн юм гэлсэдэг. Тиигээд лэ "Байгал" альманахай уншагшадтаа хүржэ үрдингүй галдуулан дугаарнуудһаа үлэһэн гансахан хэхэг Дольён Мадасоной найгаар үлэһэн юм аабза. Айгаад, мүрөө хабшаад, мэдээшгүй болоод байгаа һаань, тэрээхэн дугаарһаа юушье үлэнгүй галдагдаха байгаа бэшэ гү?

Мүн баһа Д.Мадасон хүүгэдэй зохёолшо байһан

бэшэшые хаа, үхибүү зориулжа хаа-яа шүлэгэ байгаа. 1970 ондо Буряад номой хэблэлээр гарал шэлэгдэмэл шүлэгүүдэй "Эртын хабараар" гэжэ согсолбори соо "Захануу" гэхэн бүлэглэл соо юһэн шү барлуулан байна. Тэрэ сооһоонь нэгэл шүлэг харуу дуран хүрэнэ:

Ардаг боро
Ара гэһээ
Жэгүүр ургаад,
Жэгшэн гүйбэ.
Арай шамай
Ардаг дээрэ
Торой хүбүүн
Торон ерэбэ.
Солбон собоо
Сомор хүбүүн
Солбон мори
Соһоон ерэбэ.
Тохой шэнээн
Торой хүбүүн
Бата бүхэ
Баатар гэшэ.

Бишыхан энэ тэмдэглэс ахатанай бүхы найн найн талые харуулжа арга байхаг үлэһэн дэлхэй дээрэ үеһэ залгаа урхи хүүгэдэнь баруу найн ябаг гээд лэ, энэ бэшэлгээ түгэсхэхэ байһа

Мадасоной 85 жэлэй ойдо

булалтай уянгата шүлэгүүд болоно. Тийхэдээ инаг дуранай, сэдхэлэй лирикэ илангаяа эндэ гадаржо гарана. Дээрэ гадаржо гарана. Дээрэ гадаржо гарана. Дээрэ гадаржо гарана.

Холын найхан булагта, Хонгор гоёхон нютагта Аяар хэзээ залуудам Аялан намай озоо хэнш,— гэжэн энэ дүрбэхэн мурнууд соогоо хэды ехэ уянга оруулжа шадаам ээшэб! Өөрынгөө үе саг тухайгаа ба хамаг хүниие даалижуулдаг инаг дуранай шэжэм оньһон тухай Дольён Мадасон хэды өөрсэ гоёор уянгата шүлэгүүд соогоо харуулаа гээшэб! Эндэ "Ж. Т. - да" гэжэн зохёолой ирагуу аялга хужарлан уншахаар байдаг.

"Шинии нюдэндэ Хизааргүйгөөр сэнхирлэнэ далай, Хурхаггүйгөөр хүхэрнэ тайга.

Шинии нюдэндэ Ногоон тала халюурна, Номин долгид эбхэрнэ...— гээд лэ дурлаһан хүнэй сэдхэлэй байдал үнэншэмэ гоёор зураглан харуулаа. Гэбэшье Дольён Мадасоной зураглаһан шэнгээр байгаалиин баялгыге гоёор харуулаһан тэрэ үеын поэт ехэл үсөөн байха гэжэ тэмдэглэхээр. Тийхэдээ поэт шэншье байгаалиин үзэгдэл харуулаһа бэшэ, баһа буряад хүнэй ойлгохоор үгэнүүдые шүлэгтөө оруулжа, өөрсэ номин шэнжэ маягтай болгоно. "Һүни" гэжэн уянгата зураглалын анхараг.

Олон одод тэнгэридэ Ониб-аниб гэлдэнэ. Нархинсаг үүлэнэй саагуур нара тамаран ниидэнэ. (1931 он) Эндэ гансал буряад үзлэнэйнгээ уута онгилжо, үзлэдэ ехээр үгын удхые мэдэхэ үн "нархинсаг үүлэн" гэжэ надаржа, хубиржа байһан үүлые үзлэнэ байха.

Байгаалиин үзэгдэлүүдые Д. Мадасон зураглан бэшэхэдээ, ходо гэрэлтэй, харуул, туяатай болгон харуулаһан байдаг, тиймэһээ хүнэй сэдхэлые баясуулдаг, ехэ гэжээлтэй гэхэн аяагдалта дээрэ дурсагдаша Ц.-А. Дугар-Нимаев хэһэн байдаг.

Хөөрэн яаран аляя һэльсэнтэй Хөөрхэн хуһан аляархан гуйбана. Гайхалта найхан үдэшэ үзэгдэнэ, Галханш ялагар одоор харагдан.

Тийгээдшье Д. Мадасон 1928 ондо "Хабар", "Зун", "Намар" гэжэ түрүүшынгээ шүлэгүүдые зохёоходоо, байгаали тухай бэшэ гээшэ хэмнэй. Тиймэһээ тэрэнэй оршон тойрониие харуулаһан лирикэ ехэнхидээ байгаалиин үзэгдэлүүдтэ зориулагданхай юм. Д. Н. Мадасон хүн талаараа ехэ хошонгууша байһан гээд сүт хүдэлһэн хүхэдынь тэмдэглэһэн байдаг. "Энээхэн зангаараа шог ёгто "ш" үзэгһөө эхижэ, һүүл хүрэтэрөө энэл үзэгөөр үргэлжлэһэн шүлэг зохёоһон байдаг. (Шаажанхай Шааранхай хоёр).

Шарахан саһан харгыгаар Шаазгай шаргадаа хүллөөд, Шарахан саһан харгыгаар Шарьяа гатан мордобо. Шаазгайнй һүүлээ шарбан Шааян, шаханан хүгтэйгөөр, Шанга шангаар угзаран Шабхай саһа шэдэнэ, Шэхэнэй шууаа хурдаар Шэрэн урагшаа гүйнэ. Шаажанхай хүхэртэйгөө шууяса

Шагша зугаа татаба. (1939 он).

Буряад шүлэгэй аялгыге, маяг түхэлые һайжаруулаха талаар хэһэн уран шүлэгшын туйлалтые эдэ зохёолнууд дээрһээ харахаар байна. Мүн тийхэдэ поэт шүлэгшынгөө мур бүхэниие гурбан үгөөр байгуула. Д. Мадасон иимэрхүү маягтайгаар нэгэ хэдэн зохёол бэшэһэн юм. Эндэ "Янтаба" гэжэ шүлэгшын хаража, илангаяа багашуудда уншуулаа һаа, тэдэндэ тондүтэ, ойлгосотой байха гэжэ ханагдана.

Уран шүлэгшын хоёр ном соо ороһон "Эдэб шүлэгүүд" гэһэн

гаршагтай зохёолнуудыень онсо тэмдэглэхэ шухала. Эндэ хэмжүүрээрэе багаханууд дүрбэн муртэй шүлэгүүдынь илангаяа һонирхолтой. Эдэ шүлэгүүдэй удха ба шэнжэ шанарын арадай аман зохёолой оньһон хошоо үгэнүүдтэ адирхуу гэжэ ханахаар.

Буга нара бугаагаан, Бугатын хабсагай дээгүүр Шара тооһоний саанаһаа Шагаан маниие маһарна.

Энээхэн шүлэг соогоо инаг хоёрой сэдхэлэй байдалые байгаалиин үзэгдэлтэй холбожо, ехэ уянга түрүүлнэ. Эдэ шүлэгтэй удхаараа ади иимэ шүлэгүүд олон байһыень баясан мэдэрхээр байна.

Д. Мадасоной зохёол соо баһа гүн удхатай, философско шүлэгүүд яһалал һуурия олонхой байдаг. Тийхэдэ өөр тухайгаа бэшэһэн шүлэгүүдыень анхарангүй гарахаар бэшэ байнал даа.

Шорой шэнгил шарай зүһэм, Шүдэн унаа, шарлаа үһэм, Залан өөдөө ургана шүлэг, Залуу зандаа минии шүлэг. Шэрүүн дайнай үедэ Д. Мадасон армида алба хээ. Тэрэнэй уянгата шүлэгүүд шэрүүн сагай өөрсэ шэнжэтэй боложо, онсо хурсаар зэдэдэг байгаа. "Алта мүнгэнһөө үнэтэй адха хара шорой", "Тангариг", "Хүбүүндэм хэлээрэй" гэжэ мэтэ шүлэгүүдынь зэдэдэг байгаа. Тийхэдэ 1941 оной хүшэр жэл "Дайсан дарагдаха" гэһэн шүлэгөө бэшэ бэлэй. Үшөө тийхэдэ:

Мангадахайн түрэл хүбүүдые, Манхагар арьятан фашистнуудые Гэсэр ехэ баатарай Гэдэргээ сухарихагүй зоригоор, Суранзан булад жадаараа Сооро хадхан олохобди,— гэжэ поэт-лирик уряалһан байдаг.

Поэт, уянгата шүлэгүүдэй автор Д. Мадасон мүнөө мэндэ ябаа һаа, наян таба наһанайнгаа богото алхаха байгаа. Тэрэнэй уянгата шүлэгүүдынь, хэһэн ажалын хэзээдэшье залирхагүй.

Поэт-лирик Дольён Мадасон үе сагайнгаа хүн байгаа ха юм. Тиймэһээ тэрэнэй зохёохы ажалы үедэ бидэниие

удариданан Коммунист парти болон тэдэнэй ударидагшад тухай зохёолнууд дайралдадаг. Гэбэшье тэдэ хомор байха. Тиймэһээ юм гү, Д. Мадасон зохёохы ажалынгаа эршэ соо ябахадаа, засагай зургаануудһаа үндэр нэрэ солодо болон орден медалиин хайрада хүртэлсөөгүй шахуу.

Д. Н. МАДАСОН уянгата шүлэгүүдээ, зохёон бэшэхынгээ хажуугаар бүхы наһаараа арадай аман зохёолдо дурлан ябаһан хүн юм. Үшөө һурагша ябаһаһаа аман зохёол суглуулжа эхилһэн намтартай. Мүнөө тэрэнэй суглуулаһан арадай аман зохёолой дээжэ болохо зохёолнууд хэблэгдэжэ номууд боложо гаранхай. "Таабаринууд" (1959 он), "Боосоото уридаан" (1969 он), "Онһон үгэнүүд, таабаринууд" (1956 он), "Две сказки" (1964 он) гэжэ ород хэлэн дээрээ "Таабаринууд" (1962 он) гээд лэ номуудынь олон байха.

Тийхэдэ суута үльгэршэн Пёохон Петровһоо бэшэжэ абаһан "Абай Гэсэрэй" һалаанууд эрдэмтэдэй шэнжэлэлгэнүүдтэ үндэр сэгнэлтэдэ хүртэдэг байха. Жэжэ жанрай зохёолнууд гэлсүүддэг таабари, онһон хошоо үгэнүүд мүнөөдэрэй байдалда аргагүй ехэл үүргэтэй болоно. Юуб гэхэдэ, ургажа ябаа халаан болохо багашуудамнай түрэл хэлээ шудалжа үзэхэдэнь, эдэһнээ сентэй юумэн үгы ха юм даа.

Поэт-лирик гэхэ гү, али уянгата шүлэгүүдэй автор Дольён Мадасоной зохёохы ажал, намтар тухайнь бидэ ехэ тобиохоноор тогтон хөөрэлдөө хэбэбди. Саашань Буряадай уран шүлэгэй "хүхы" гэлсүүддэг байһан Д. Мадасоной зохёохы бэлиг шадабари тухай үшөөшье хөөрэлдөөн, шэнжэлгэнүүд үргэнөөр дэлгэрхэ бээ гэжэ найдагдана.

Дулаархада— Дуутай һонор эбдэрбэ. Дуушанай— Дуун зугаа дэлгэрбэ,— гэһэн шүлэгшын мурнуудээр энээхэн бэшэлгээ дүүргэе.

В. ЖАПОВ, БИОН-ой эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

ДОЛЬЁН МАДАСОН

ГУРГАЛДАЙ

Аягтай дуутай Алтан гургалдай Шугын модондо, Дутын хажууда Дуулан найханаар Нууна аалиханаар, Дууниин найханаар Дуулдана гоёхонор. Нахилзуулан тээгээ Налгай басаган Уһа абаашажа, Урмашан ябасараа, Гоёхон дуундань Гойрхон абтана. Дуутай ябаһанаа Дуугын шагнажа, Зунай сагай Зугаа татаба. 1932 он.

Амарга нүхэр! Амидхал сүлөөхэн Харьяа хабарые Хараялы хожуулан! Уужам агаарай Ууралын үлгөөгүүр Халуун туяада Хамуулан хайлаба. Ногоорон халюурна Номгон сэсэриг. Улир альмаһаа Үнэр ханхална. Шубуунай жэрбээн Шууяна шугыда, Горхоной хүрбээн Гоёр дуулдана. Урматай голнууд Ургыгаар гоёбо. Нарай набшанууд Нарантай наадана. 1936 он.

ПУШКИНЬАА

(Оршуулга)

Һүниин һэрюун һэльсээн Зэрэлгээтүүлнэ эфир. Шууяна, Гүйнэ Гвадалквивир. Алтан нара гараадшаба. Аалыар...шагна... гитарын дуун...

Залуу испанка эндэ Балкон түшөөд байгаадшаба. Һүниин һэрюун һэльсээн Зэрэлгээтүүлнэ эфир. Шууяна, Гүйнэ Гвадалквивир. Мантилья хаяда, амараг хөөрхэн,

Манда хурса үдэр шэнгил Шэрэм перилые сүмэлэн Шэжэтэй хүлөө

бултайлгыш! Һүниин һэрюун һэльсээн Зэрэлгээтүүлнэ эфир. Шууяна, Гүйнэ Гвадалквивир. 1937 он.

ЗЭЭ БАСАГАН

Зугаагаар элбэг баян Зунай эртэ үлгөөгүүр Манан соогуур дуулан, Манайда сэхэ ерэбэ Нойргүй Нойтон гуталта, Долоо хүрһэн Долдой Дарима. Барбагай, шагай, наадхуур Баабгай, хонид болобо. Горьё гайкануудые

эблүүлжэ, Гоё машинануудые хэбэ. Урихан нюдэтэй, Урихан гартай, Долоо хүрһэн Долдой Дарима. Нариихан хурса хоолойгоор Наадан һужа дуулана, Зээтгэрхэн хара нюдэтэй Зээ хөөрхэн басаган Шуумар түргэн, Шуууур хүхюу, Долоо хүрһэн Долдой Дарима. 1941 он.

АМАН ЗОХЁОЛЫЕ СУГЛУУЛАГША

...Дольён Мадасон - уран хэлэтэй, баян сээжэтэй хүн. Түрэл дэдайнгаа олон тоото нютагуудаар ябаһан, аман зохёолойнь али түһи зүйлнүүдые суглуулжа согсолһон хүн. Урда Захаамин, хойто Мадан, баруун Боохон, зүүн Онон нютагуудые хуу зайһан, зураһан, буряад зоной ажалуудай байгаали, газар дайдые гүйсэд үзэнхэй. Аһата үндэр Саяанай оройе, нюдэ алдаа үргэн Бооржын талые, хойто зүгтэй шэрэлдэнги ой тайгые, тунгалаг харуул Байгал далайе номой сагаан хуудаһан дээрһээ бэшэ, харин өөрынгөө сэдхэлэй үзэмэг, шэхэнэй хүгжэм, нюдэнэй хужар, аманай амтан болгожо аһан байна.

1961 оной январин 3-най үдэр Дольён Мадасонойдо ошоһоноо мартдаггүйб. Үлөөнэй арбан саһаа үнгэржэ байгаа хэн ха. Ороод һууһаар байтарни, намһаа зубшөөл һураба: буряад үгэ дураһам гү, али таабари тааха гүш гэбэ. Үг-маг гэхэдэмни, "зүйлэ" гэжэ юун үгэб гэбэ. Мэдэхэгүй байһанаа сэхэ хэлэбэб. Таабаринышье таажа ядабаб. Андалдаха гэхэдээ, таабаришье дуутай байбаб. Хэсүү сагта хүрөөд байтарни, Илья Николаевич өөрөө али олон буряад үльгэршэдтэ дээрэ мэтэ туршуулаһан тухайгаа өөрбэб, шамайе үльгэршын зангаар туршааб гээд хэлээ хэн. Тийхэдээ, хэрбээ үльгэршэд туршаад дийлдэһэн хүндөө үльгэрөө элэдэггүй һаань, Илья Николаевич тэрэ мэтэ болонгүй, намда өөр тухайгаа удаан саг соо хөөрөжэ үгэнэндэнь баяртайб.

Илья Николаевич үшөө һурагша ябахадаа, арадай аман зохёол өөсөлжэ эхилһэн байба, аяар 1925 ондо һургуулингаа амаралтын үедэ түрүүшынгээ дүшөөд таабаришье бэшэжэ абаһан байгаа. Тэрэн халдаа үетэн нүхэдөөрөө таабари хэлэлсэхэдээ, дийлдэхгүйн үдөө бэшэгдэһэн юм ха. Харин мүнөө поэт Дольён Мадасон буряад аман зохёол суглуулагша суута хүнүүдэй нэгэн болоно. Урба мянгаад таабари, долоо мянга гаран онһон үгэнүүдые, дуулаа онтохонуудые, хэдэн арбаад үльгэрнүүдые, олон тоото үгэнүүдые, үрээлнүүдые, хараалнуудые арадай бэлигтэй үбгэд үгшэдһөө бэшэжэ абаа...

Ц.-А. ДУГАРНИМАЕВ, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор. (Дольён Мадасон. "Эртын хабараар" гэһэн номһоо).

ОҢЫН ГОЛ

Үүлэ ходоро хадхаһан һарьдагааршые дамжахадаа, Үргэн тэгшэ захагүй талааршые ябахадаа, Номгон Дондо Эсэгэ ороноо хамгаалан, Нохойрһон фашистнуудые буудан хэбтэхэдээшье, Минии зүрхэндэ гоё зугаагаар шэнгэһэн Минии, түрэл минии найхан Оһо, Сэнгүү тэнюухэн, хөөрхэн Оһын гол - Сээжэһээм гарагшагүй һэн. Озомоор Оһомни! 1945 он.

ЮУНДЭ МЭХЭЛЭЭ ҺЭМШИ?

Налгай һүни, Наадан дээрһээ Намай үдэшэн ябахадаа, Гэнтэ зогсон Гэнэн зүрхыем, Гэгээн сэдхэлыем уяруулан, Аалин һүни,

Аляа һүни Альгыем юундэ адхаа һэмши? Мэхэлэн намайе "Минниш" гэсэгээн Юундэ тийхэдээ шэбэнээ һэмши? 1956 он.

(Үргэлжлэл.)
Эхнийн январийн
17-ной дугаарта)

ШХЭГ авторай үнэн гэгдэх гол нюурһаа хэлэгдээ хаа, бүхы манай Эхэ ороной арад зоной, илангаяа буряад угсаатанай ажабайдал тон сэхэ руунь харуулна. Поэдэй зохёохы ажалын үргэн дэлисэтэй тематикынгаа найгаар ажамадаралай үзэгдэлнүүдые тодорүүлжа үзэхы оролдодог байһаниинь юутэгүй.

Жэлэй дүрбэн сагай янза бүрийн зүхэдэ яаха аргагүй дуратай хүн юм байгаа гэжэ Дондок Улзытуевые шүлэгүүдһэнь ойгохоор. Тойроод байһан байгаали-бурханаа хэргээн, тэрэнтээ ухаан бодолоороо, бэе махабадараа ниилэн, сэхэ сэбэр, маани мэгзэмтэй, хүзэгтэй ажагууха дуратай, эрмэлзэлтэй уран шүлэгшэ бэлэй гэгдэл, гоёожо хэлэгдэһэн бэшэ байха.

Булаша болохо Саяанаа
Бусажа хүрэхэ золгүй

Манхан ехэ хормойдонь
Манан болоод тунуужам.
Нүүдэр бүлгүү тайгадань
Шүүдэр болоод унуужам.

Баатар агуу сээжэдэн
Аадар болоод оруужам...

Дурсагдагша согсолбори соонь хуу шахуу имэрхүү шанартай, гүн ухаагаар билтарма шүлэгүүд.

Ушөө нэгэ жэл үнгэрөөд байхада, авторай "Аадар" гэжэ номын мүндэлэг. Номһоо ном, захатаһаа захата хүрэтэр уран зохёолойн шадабариин үльтэрихэ тумагай хамаршые, баярламааршые бэлэй. Харин тиэхэдэн бидэнэр, уншагшад болон шүүмжэлэгшэд, улам саашаа нэгэндэ нэтэршоод, "дадашоод" лэ, ходоодоо бүришые хужарламаар, хонирхомоор, шанар дүүрэн зохёолнуудынь хүлээшоод лэ хуулайбди...

Иимэ ушар нэгэ ёһондоо авторска омогорхолшые, нүгөө ушарта - яаха аргагүй харюусалгатай зүйл боложо, ямаршые хурса бэлигтэй поэдтэ хүндэхэн лэ "ашаан" болодогынь мэдээжэ. Теэд манай шүлэгшэ, Бурядаймнай булжамуур, тэдэнэйнгээ хэжэг хюмһанайшые харын зэргээр буруутаагаагүй үлэһэниинь энэ зохёолшын дабтагдашагүй оюун бэлигтэй, бурхан тэнгэриһээ үгтэһэн шэдитэй байһыень гэршэлнэ гээ.

Буряад ороной үзэхэлэнтэ найхан, Шамбалын орон гэхээр, Түхэн нюотаг тухай "Уулын суурьян" гэгдэһэн циклһэнь абажа, дээрэ нэгэ жаахан бадагта бүгэдын анхараада Табяа хэмди. Тэрэнтэйнь танилсаад орхиходоо, Саяан үндэр ууладань, саһан мүнгэн малгайдань, зэрлиг дошхон Хэнгэргэдэн, хүжөөр хангалтаһан байгаалидань авторай, тэрэнэй уянгата гол нюурайнь уйгаргүй дуратай байһаниинь тодоор үзэгдэнэ.

Сагаан шүлэгөөр найруулагдаһан "Хээрын сэгсүүд" гэхэн баһа нэгэ цикл саашаа ирагдаад

гарана. Иимэрхүү маягаар бэшэгдэһэн "Ушөө тэрэ сэнхир сагта..." гэжэ шүлэгийн хараад, шагнаад үзэхэдэ, толгой холболго, рифмэ, ритмикэ гэхэ зэргын юрэнхы шүлэгтэ дайралдаг түхэл шарай үгы. Тиигэбэ яабашые бодото шүлэг бүтээл болоод лэ үнгэрһэн байна: уншажа танилсахадаа, бидэнэр гүн гүнзэгы удхыень, дүр-образоор баян бардам байһыень абаһаар ойгожо абанабди. Шүлэгшын шэдинь - амаргүй даа.

"Аадар" болоод мүнөө саашань үзэхээ байһан "Сагай суурьян" гэхэн суглуулбаринууда хуорондо 1968, 1969 онуудта үшөө хоёр ном хэблэгдэһэн юм гэжэ ябууд хэлээд, 1970 ондо барлуулагдаһан "Сагай суурьян" тухай тогтоё.

Мүнөө үсынгөө байдалые, гайхалтайшые сагаа, суг хууһан зон нүхэдэйнгөө

Шэнжэлэл ба шүүмжэлэл

**"ДҮРБЭН ЗҮГӨӨ МАГТАЖА,
ДҮРБЭН ТЭЭШЭЭ ДУУЛАНАБ..."**

(Дондок Улзытуевай зохёохы ажал тухай)

ажабайдал, хүнүүдэй ханал бодолые зураглан харуулжа шадаха гэжэ алишые поэзиин үндэһэн хуури, түсэб эрмэлзэл мүн. Манай поэзи дайшалхы эдэбхитэй, удха түгэлдэр, ажабайдалай эдэб зүйлнүүд руу шуан орожо, "шүүһэ шэмыень" сарюунаар зураглан харуулаһаниинь мэдээжэ.

Дондок Улзытуевай дурсагдагша ном соо мүнөө сагаймнай суурьян нээрээһэшые дуудхадал гэхэ юм. "Алайрта болоһон хурим", "Казачья гудамжын гэр тухай", "Сэдьхэлэй үгэ", "Балтин далайн эрьһээ" - энэл даа, поэдэй гол түлэб удха түгэлдэр шүлэгүүд. Эдэл зохёолнууд согсолбориин "шэг шарайе" хубилгана, удха шанарыень найжаруулна

Байгалай уһандал
арюун тунгалаг,
Басаганай мийһэрэдэл,
урин налгай
буряад хэлэмнай.
Эртын манандал
үнжэгэн сагаан лэ
буряад хэлэмнай.
Эхын альгаңдал
энэрхы дулаан лэ
буряад хэлэмнай,

гэжэ түрэл хэлээрээ автор омогорхоно. Нээрээшые, манай буряад хэлэн дэлхэй дээрэхи ямаршые хэлэнһээ юутээрээшые дутуугүй - эгээл нангин, сэхэ сэбэр, үндэр хадаһаа харьялһан тунгалаг уһан мэтэ арюухан даа...

Поэт Байгал далайнгаа аршаанта найхан уһые, бамба сэгсгээр бүрхөөгдэһэн баян талынгаа хангалтама хоншуухан үнэрые, буряад сэсэн зонойнгоо баатарлиг ажалаараа суурхаһан габьяае магтан зохёогоо гэжэшэ.

Дондок Улзытуев эртэ урда сагай үльгэр түүхын хэлэнэй түүрээлгэ, мүнөө үсын удха шанар хоёрые саанаһаалһаа, абааштайгаар, ехэ таатайгаар зохилдуулан хамтаруулжа, гүн бодолоороо,

маяг үзэгдэлөөрөө билтарма дүүрэн уянгата бадагуудые мандаа бэлэглээ.

Түрэл хэлэнэйнгээ дундаршагүй баялигые улаан наранай элшэ сооһоо, ургы сэгсгэй дэльбэ сооһоо, уужам талаар анхилһан ая ганга сооһоо, утаар татуулаһан булжамуурай дуун сооһоо олоно бэшэ аал даа...

Уншагшаднай юундэ Дондок Улзытуевые булжамууртай жэшэнэб даа, гээд гайхажа магад. Энэ зэргэсүүлгы манай уран зохёолдо хамагһаа урид Африкан Бальбуров хэрэглэһэн байгша. Тэрэнэй "Наш булжамуур Дондок" гэжэ дулааханаар бэшэһэн дурдалгы "Байгал" сэтгүүлэй 1979 оной 6-дахы дугаарта бии юм. Хужарлан уншамаар - танилсаарайгы...

Жараад онуудай тэн багаар манай поэзидэ ехэнхидээ

Осенняя ночь.

Намарай үдэшэ.

На голой ветке

Нюсэгэн мүшэр дээрэ

Одинокая ворона.

Ганса турлааг.

Энэмнай "хокку" маягаар бэшэдэг байһан шүлэгшэ Мацуо Басёгой мүрнүүд болоно. Япон угсаатанай һүүлэй дундада зуун жэлэй поэдүүд сооһоо Басё, Исса, Бусон гэгшэд онсо илгардаг: тэдэнэр ялас гэмэ шүлэгүүдые "хокку" маягаар бэшэжэ, нэрээ мүнхэлүүлһэн уран шүлэгшэд юм.

Баһал манай суута поэт Намжил Нимбуев "Басё" гэжэ нэрлэгдэһэн "танка" (табан мүртэй) шүлэгөө дабтагдашагүй бэлигээр "хокку" найруулдаг зохёолшодо зориулаһан байгша:

Три строчки я в книге
твоей прочитал.

О, мудрый японец, молчи!

нюугаатай гэхээр: үнэн байһан оршон байдалые үдэрнүүдые тэрэнь мүнхэлнэ бшуу.

"Мүнөөнэй байдалһаа зүрхэ хүнэй шүлэг уншажа сүлөө үгышые байжа Илангаяа Европын сооһоо хүмүүжүүлэгдэ уншагшадтамнай япон мүртэй шүлэг шэнгээр үзэгдэхэ жэ. ямаршые бүтээл ойгохо гээ хаа, өөрынгөө тала оролдолго гаргаха ёһоо найн уншахадаа сэдхэлээ доһолгожо буриингөө оршон халташые хаань орхон бурханда дүтэ болох гэдэг бэшэ гү?

Тэрэ сагай ёһоо баримталжа, Басё үнгэтэй хубсаһа үмэ үһээ ламнаар шэнэ зууурһаань хюһаа хэблэн. Гэбэшые Басёгой үнэн

Дай мне убежать на
некошанный луг

И, лежа в трезвоне цикад

неумолчных,

безумно на небо смотреть.

Тус шүлэгийн

и мэрхүүгээр

буряадшалагданхай юм:

Гурбахан мүрэйшни,

Басё-сан,

Гүнзэгы удхань -

уйгаргүй!..

Япон шүлэгшэдэй

сахюусан

Ябаһан заяанш -

марталгүй.

...Яалайбиб огторгой

шэртэнгүй!

(М. Хамгушкеевагай оршуулга).

"Япон шүлэгшэдэй сахюусан" болохо Басё-сан тухай жааха тогтолтой байна. Тэрэнэй алтан дэлхэй дээрэ амиды мэндэ ябаха хугасаань оройдоол табин жэл байһан юм: 1644 ондо түрөөд, 1694 ондо тагаалал болоһон. Эдир залууһаа шүлэгтэ дурлажа, бүхы наһан соогоо энэ замһаа хайшаашые хазагайраагүй: шэнэ онол арга боломжонуудые ходоол бэдэржэ ябаа.

Гушан зургаатай болоһон хойноо, өөрын онсо шадабари элирүүлһэн эгээн түрүүшынгээ шүлэг буйлуулаһан гэхэ.

Дондок Улзытуевай тэрэ турлааг тухай буряадшалһан шүлэгийн даб гээд харахада, дан хялбар шэнги аад, үнэн дээрэ хүнэй сэдхэлэй тон нарин хүдэлсэ дээрэһээ үндэһэлһэн гүн удхатай эдэ бадагуудаа бишыхан үлхөөнүүдээр зоной байдалда, юртэмсэ дэлхэйдэ дайралдадаг бүхэли хэлэгүүдые зураглажа харуулна.

Шүлэгшэн гэшэмнай оюун бэлигтэй байха тумаа бүтээлэйнгээ урда улам саашань гүнзэгүүдээр гэжэ мэдээжэ. Эгээл эндэхэнэ уран шүлэгэй шухалын шухала шанар

шүтэдэг юумэниинь гэв поэзи хэн. Тэрэн хүндэлжэ "хокку бурхан" гэжэ нэрлэ байһан гэхэ...

1994 ондо, поэдэр 350 жэл, тага бодоһоорнь 300 үнгэршэбэл даа. Энэ ойн: нэгэниинь баян нүгөөдэнэ — гашуудан Хүнэй ами наһанай хэдэ богонихон хаань, ёһоо найн зохёолой мүрнэ байдагые Басёгой шүлэ манда дахин-дахин хануу бэшэ аал?..

Оюун бэлигтэй, талаантай уран шүлэг тархиш даа, богонихон наһатайнууд байдаг адаглахаар: Дондок Улзытуевнайшые оройдоо 36 наһа наһалаа. Намжил Нимбуев — бүри богонихон 23 наһатайдаа бурхана мордошоно хэмнай. Саашадаа Мэлс Самбуи Даши Дамбаев, Бонифас Сыренов, Барс Халзанов.

Бидэ эндэ Дондок Улзытуевай амиды манда ябахадань барлагдаһан намууд тухайнь тогто байнабди. Тэрэ согсолборинууд ганса манай буряад хэлэн бэшэ, ондоошые ямар хэлэн дээрэ хамтадаа хуушахуу захатануудынь дээрэ "нара хараад" байгша. Тэрэ тоодо зургаан дэбтэрын ородоор буудал Москвада хэблэгдэһэн Оршуулагшадын гэгдэһэн поэдүүд — Михаил Свешников, Евгений Евтушенков, Станислав Куняев бусад.

М. ХАМГУШКЕЕВА
хэлэ бэшэгэй эрдэмтэн

(Энэ статьягай гоногорой)
Дондок Улзытуевай жэлдэ

XVII жаранай модон хүхэгшэн гахай жэл
(1995-1996 он)

ҮБЭЛЭЙ НҮҮЛ ШАРАГШАН ҮХЭР НАРА

Буряад мита	2	3	4	5	6	7	8
Европ мита	22	23	24	25	26	27	28
Тараг Хээр Үдэр	Дабаса Хара Почей.	Мямар Марс Вторн.	Хөгбс Меркури Среда	Турбэ Юпитер Четверг	Баасан Сатурн пятница	Бишба Ватун Суббото	Нилга Харан Воскр.
Үнгэ Үдэр	Шара Морик	Шарагшан Хоник	Сагаан Бишэн	Сагааншан Тохлоо	Хара Нохой	Харгшан Гахай	Хүхэ Хулгана
Мэнгэ	1 сагаан	2 улаан	3 сагаан	4 улаан	5 сагаан	6 улаан	7 могоон
Хуудал	түмэр	огторгой	улак	зула	модон	жи	гал

Гарагай 2-то шэнын 2
(январийн 22)

Шараморин, 1 сагаан мэнгын, түмэртэ нуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, лусуудта үргэл үргэхэ, далага абаха, амгалан байдалтай түлөө үргэл хэхэ, эм найруулха, субарга, сэргэ бурхан, ном бүтээхэ, дасан (дуган) субарга, мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые арамнайлаха, буян үйлэдэхэ, уһантай холбоотой хүдэлмэри бүтээхэ, гэр бариха, бууса түхээрхэ, хубсаһа эсхэхэ, тушаал эзэлхэ, аргаламжада орохо, хуули толилохо, сүүдэй шийдхэбэри гаргаха, эһээбэри табиha, хайн үйлэнүүдые үүсхэхэ, баярта ушараа тэмдэглэн хайндэрлэхэ, гэр бүлэ болохо, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, бүжэг наада үйлэдэхэ, модо сабшаха, агнаха, аршаанаар угааха мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Зүгөөр үхибүү хүүдэ оруулха, бага хүүгэдые гэрнээ гаргаад, ондоо тээшэнэ эльгээхэ, шэрдэг бүрихэ, хэрэлдэхэ, дайсалдаха, мори худалдаха, худалдажа абаха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, хэрэглэл газашань гаргаха мэтын үйлэнүүдтэ муу. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, хэрүүл шууян гараха, тэмсэл болохо.

Гарагай 3-да шэнын 3
(январийн 23)

Шарагшан хонин, 9 улаан мэнгын, огторгойдо нуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, далага абаха, субарга, сэргэ бурхан, ном бүтээхэ, городто ажал хэхэ, шэнэ гэр бариха, дайсание болон ада шүдхэр дараха, андалдаа хэхэ, хониной мяха, арһа, нооһо хэрэглэхэ, үхэр худалдаха, тэнгэри тахиha, гүрэм уншуулжа, эльбэ гаргуулха, гэл хүниие бараалхаха, бисалгал үйлэдэхэ мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Гэбэшье хадаг табиha, бэри хүргэхэ, үбшэ аргалжа эхилхэ, нүүхэ, шуһа ханаха, төөнэхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, худаг малтаха мэтые сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, эд бараан элбэгжэхэ, мал үдэхэ.

Гарагай 4-дэ шэнын 4
(январийн 24)

Сагаан бишэн, 8 сагаан мэнгын, уһанда нуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, лусуудта үргэл үргэхэ, аршаанаар угааха, сан табиha, далага абаха, бэри буулгаха, сахюуса хуруулха, хии бараа сараха, абаһанаа бусааха, түмэрөөр уранай зүйл бүтээхэ, хашаа бариха, шэмэг

зүүдхэл зүүхэ, баярта ушараа тэмдэглэн хайндэрлэхэ, худалдаа наймаа үүсхэхэ, бүжэг наада эмхидхэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, эһээбэри табиha, тараг бэрхэхэ, айраг халааха, замда гараха, модо сабшаха, хюрөөдэхэ, эд бүтээхэ, зурхай шудалха, хүршэтээ хайн харилсаатай болохо мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Зүгөөр хэрүүл шууяа гаргаха, бэе бээтээ дайсад болохо, хубсаһа эсхэхэ, урлаха, тангариг абаха, мяха шараха, тоһо хайлуулха мэтын үйлэнүүдые тэбшэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үнэ абаха хориho гэнэ.

Гарагай 5-да шэнын 5
(январийн 25)

Сагааншан тахья, 7 улаан мэнгын, хада уулада нуудалтай үдэр. Бурханда, Наранда, Нарада, Газарта мүргэхэ, бурхан тахиha, лун абаха, ваджрын ёһо бүтээхэ, гэрэй хуури табиha, һэсы гэр бүрихэ, эм найруулха, юумэ худалдажа абаха, замда гараха, тангариг абалсан, нүхэд болохо, эһээбэри табиha, тараг бэрхэхэ, айраг халааха, үзэг шудалха, ном номнохо, эрын юһэн эрдэм шудалха мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Гэхэ зуура модо сабшаха, модоор эд бүтээхэ, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, далага абаха, шэрдэг бүрихэ, хадаг табиha, бэри буулгаха, түрэ хэхэ, суглаа зарлаха, хайндэрлэхэ, мухар тархитанда үгэлыг үгэхэ, гуйраншадта юумэ үгэхэ, ехэ хэрэг эхилхэ, мал үүсэхэ, мяха шараха, тоһо, өөхэ хайлуулха мэтые тэбшэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, эд зөөри элбэгжэхэ, мал үдэхэ.

Гарагай 6-да шэнын 6
(январийн 26)

Хара нохой, 6 сагаан мэнгын, модондо нуудалтай үдэр. Үхэр нарада нохой үдэр тудахадаа, тэрсүүд гэхэ гү, али харшадһан удхатай байдаг. Мартаһан зондо һануулбал, иимэ: шэнэ гэр энэ үдэр барибал, эзэдын һалаха, хахасаха; бэри буулгабал, үбгэнһөө һалажа ошохын шалтагаан болохо; замда гарабал, хулгайшад, дээрмэшэд ушарха; дасан (дуган) барибал, ламанар, хубарагууд тогтохогүй; али нэгэ хүн нэрэ солодо хүртэбэл, удангүй доройтохо; тарья тарибал, огто ургахагүй, гандаха; мал адууһа нэгэ газарта суглуулбал, тэдэ таража үгы болохо; далага абабал, үрэ гарахагүй, хэшэгэй бурхан ерэхэгүй.

Гарагай 7-до шэнын 7
(январийн 27)

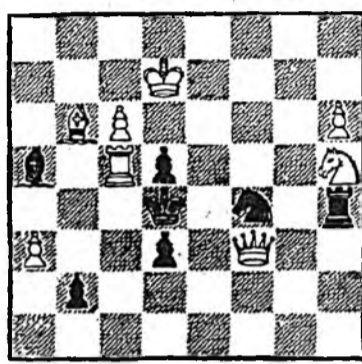
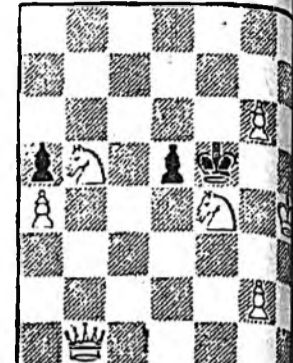
Харагшан гахай, 5 шара мэнгын, хийдэ нуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, үргэл үргэхэ, далага абаха, буян хэхэ, тантрын тарнинуудые уншаха, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, эд бараа, үхэр худалдажа абаха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, ном номнохо, хубсаһа эсхэхэ, эм найруулха, худаг малтаха, аршаанаар бээ арюудхаха, шажанай хайндэр хэхэ, баярта ушараа тэмдэглэн хайндэрлэхэ, дасан (дуган) заһабарилха, дасан (дуган) сэргэ бурхан, ном арамнайлаха, ном оршуулха, ном номнохо, тэнгэридэ мүргэхэ, тахиha, һогтуе номгодохо, тангаригаа болоулха, дайсание номгодохо мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Зүгөөр сангарил хураха, маани сахиха, бэри буулгаха, нүүхэ, хани харилсаа тогтоохо, газар малтаха, зураг зураха, бөөгэй хэрэг бүтээхэ, городто хэрэг эрхилхэ, модо үндэһэтэйн унагааха, тангариг абаха, суглаанда сугларха, худалдаа наймаа хэхэ, нохой худалдажа абаха мэтын үйлэнүүдые тэбшэхэ гэнэ. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, хэрүүл шууян гараха, тэмсэл болохо.

Гарагай 1-дэ шэнын 8
(январийн 28). Дүйсэн үдэр.

Хүхэ хулгана, 4 ногоон мэнгын, галда нуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, дүрбэн луста мүргэхэ, үргэл үргэхэ, эм найруулха, шуһа ханаха, хяһа гаргаха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, буян үйлэдэхэ, үүдэ гаргаха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, нарай үхибүүдые аргалха, эдээ, хубсаһа олохо, үгэлыг үгэхэ, хүрэнгэ сасаха, эдэй тэнгэри тахиha, сэргэ бурхан, ном арамнайлаха, эм найруулха, ада шүдхэр номгоруулха, ажалшание хүлхэхэ, хүниие аргаламжада оруулха, үхэр худалдажа абаха мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Гэбэшье эблэрхэ, хэлсээ баталха, мал үүсэхэ, ном оршуулха, үхибүү үргэжэ абаха, хүн дүрсээ аадаха, бишыхан үхибүүдые гэрнээ гаргаад, ондоо тээшэнэ эльгээхэ, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, хадаг табиha, бэри буулгаха, замда гараха, хубсаһа эсхэхэ, гэрэй хуури табиha, шуһа ханаха мэтые сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, наһан ута болохо.

Шатарай булан
ХАРЮУНУУДА
ШАЛГАЯ

Газетынай ноябриин 30-най дугарта толилогдоһон шатар дүрбэн этюдтэ уншагшаднай яһала анхарба. Тишгэбэшье оролоон харюугай бэшигүүд манда эльгээгдээ. Холын хүдөөноһо ажаһуудаг нүхэднай саг соогоо бэшиг, газетэй хүргээдэдэгүүдэ ехэ голдолтой. Тишгэбэшье харюу гээгдэхэгүйе оролдоһонийн хайшаалтай.

Манда орогио харюу бүхэниие шэнжэлхэ болооһаа манда удаан саг хэрэгтэй, газетын ганса хуудһан хүрэхэшиггүй бэри. Ушартиимһээ харюу эльгээгшэ эдэбхитэй нүхэдые дурдаг. Улаан-Үдэһөө—Б. С. Дугаров, Б. Д. Доржиев, Г. Н. Сагдурбан тодорхой харюунуудые бэлдээ. Хэжэнгэлээ—Содномов, Бэшүүрэй Дунда-Харланһаа И. С. Цыбэ Баргажанай Баян-Голһоо Д. М. Гармаев, Сэлэнгын Дүрмэнһээ Ч. Д. Раднаев, Зэдын Инзагатаһаа—В. Г. Ишеев гэвч харюунууд олон ушарта дүүрэн шийдхэбэри боложо шадаг. Түрүүшын этюдүүдые дурадхахадаа, тэрэ бүхэн гурбан "зүб гэгээн харюутай байдаг гуримые анхархыетнай хүсөө нэмэ. Мүнөө өөһэдынгөө харюунуудые шалгажа, ямар дутууһа хаража үзэхыетнай, "зүб мат" гэгээн шийдхэбэри толилнобди. Газетын хуудһанда толилогдохоороо, этюд тоогоор тэмдэглэгдээгүй байһанай ушараар нуури байр ойлгуулһан харюунууд үгтэхэ ёһотой болобо.

1. Дээдэхи зэргын зүүн гарай этюд
 1. Крh 6! Ихэдээ, 2. Фс 7 ябалгаар мат табина. Эндэ бодотон өөрын харюутай. I... Фh 2+ Тишгээшье болобонь, 5+ (мат). үгышье һаа, I... Cd2+2Лд5 (мат). Үшөө хоёр вариант I... а 6 2.Ль 5 (мат). I... а 5 2... Ле 6 (мат).
 2. Дээдэхи зэргын баруун гарай этюд
 1. f 6! 2. Фf 5+ (мат). I... Ле 4 2. dh! (мат). I... Се 4+ (мат).
 3. ДООДО ЗЭРГЫН ЗҮҮН ГАРАЙ ЭТИУД
 1. Кс 6! Ихэдээ 2. Фе 6 ябалгаар мат табиha болоно. I... (Левманай хамгаалалта). 2... Кbe 7+ (мат), I... Кd 6 2. Кd (мат), I... Кре 6 2. Фd 7+ (мат).
- Мүнөө уншагшадайнгаа анхаралда гурбан мүртэй дурадханабди. Эдэ этюдэй харюунуудые байгша оной яһаа хуули үдэрнүүдтэ толилхоор хараалнабди.

№1 №2
№3 №4

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

<p>Редакторай түлөө Б.М.Ж.ЖИГЖИТОВ.</p> <p>РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ШИМАЕВ Ц. Н. (редакторай орлолто), ОЧПРОВС. Д., ШИНГАЕВ В. П. (хэблэлэй директор), РИПЧИНОВ С. Д. (редакторай орлолто), ЦЫРЕНЦОРЖИЕВ Ц. Б. (редактор), САМБЯТОВА Т. В.</p>	<p>Манай адрес:</p> <p>670000, Улаан-Үдэ, Каландариншилин үйлэс, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.</p>	<p>Газетэ хэблэлэй 2 хуудһан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэлэг 4000. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг 17.00.</p>	<p>Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ №11.</p>
---	---	---	--

Редакциин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмнын - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн - 2-50-52, секретариатай - 2-60-91, таби нийтын-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социальнo-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон нургуунинуудай - 2-61-35, 2-57-63, олоонийтын хүдэлмэрин ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорнүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Мэ корреспондентнүүд: Агниска - 3-42-19; Закаменска - 30-61.

"Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05.